

Rijkswaterstaat
Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat

Wet natuurbescherming

Gedragscode soortenbescherming Rijkswaterstaat

Water. Wegen. Werken. Rijkswaterstaat.

Wet natuurbescherming

Gedragscode soortenbescherming Rijkswaterstaat

Bestemd voor bestendig beheer en onderhoud
en kleinschalige ruimtelijke inrichting of ontwikkeling

Voorwoord

Voor u ligt de geactualiseerde Gedragscode Soortenbescherming van Rijkswaterstaat op basis van de Wet natuurbescherming (hierna: de Gedragscode). Met deze Gedragscode legt Rijkswaterstaat vast hoe wordt geborgd dat men zorgvuldig omgaat met in het wild levende beschermde planten en dieren bij bestendig beheer en onderhoud en kleinschalige ruimtelijke ontwikkelingen of inrichtingen. Door te werken volgens de Gedragscode verkrijgen opdrachtnemers voor een deel van de werkzaamheden vrijstelling. Hierdoor hoeven ze geen individuele ontheffing in het kader van de Wet natuurbescherming aan te vragen. De minister Landbouw Natuur en Voedselkwaliteit (LNV) heeft in 2018 goedkeuring gegeven aan deze Gedragscode van Rijkswaterstaat. U kunt de exacte datum hiervan vinden in het goedkeuringsbesluit.

Veel werkzaamheden van Rijkswaterstaat worden uitgevoerd door marktpartijen. Hierbij is de strategie van Rijkswaterstaat om opdrachten op een functioneel niveau te specificeren en opdrachtnemers op deze manier veel uitvoeringsvrijheid te geven. Daarnaast past Rijkswaterstaat systeemgerichte contractbeheersing toe. Hierbij toetst Rijkswaterstaat risicogestuurd het functioneren van het kwaliteitsmanagementsysteem van de opdrachtnemer. De opdrachtnemer is zelf verantwoordelijk om conform dit kwaliteitssysteem vast te stellen dat hij aan alle wettelijke en door Rijkswaterstaat nader uitgewerkte verplichtingen/randvoorwaarden, inclusief die uit de Gedragscode, voldoet.

Deze Gedragscode sluit aan op de hiervoor omschreven werkwijze van Rijkswaterstaat. Ook de Gedragscode biedt uitvoeringsvrijheid (beschermende maatregelen zijn bijvoorbeeld slechts op hoofdlijnen gegeven) en de wijze van toetsing door Rijkswaterstaat past binnen de systeemgerichte contractbeheersing.

De vorige versie van de Gedragscode¹ is in 2013 geëvalueerd. Hiervoor is binnen Rijkswaterstaat een digitale enquête uitgezet bij een brede groep medewerkers. Vervolgens is door middel van interviews en gesprekken met een kleiner aantal mensen ingezoomd op specifieke projecten die met de Gedragscode hebben gewerkt. Uit de evaluatie blijkt dat de Gedragscode een goed werkbaar instrument is. De Gedragscode is duidelijk en wordt breed toegepast binnen de organisatie. Gebruikers ervaren de Gedragscode als flexibel, eenvoudig en gebruiksvriendelijk. Het gebruik van de Gedragscode zorgt voor sterke vermindering van administratieve lasten en voor kortere proceduredtijden. Uit de evaluatie blijkt echter ook dat het werken met de Gedragscode nog niet in alle gevallen garantie biedt voor een zorgvuldige omgang met planten en dieren, omdat de Gedragscode niet altijd op de juiste wijze wordt toegepast.

Deze geactualiseerde Gedragscode bevat een duidelijkere vermelding van rollen en taken. Ook de structuur en opbouw van het document zijn verbeterd. De Gedragscode is beter afgestemd op de werkwijze van Rijkswaterstaat. De relevante wijzigingen in wet- en regelgeving en nieuwe jurisprudentie zijn erin verwerkt. Zo is de Gedragscode niet langer gebaseerd op de Flora- en faunawet, maar vindt de Gedragscode zijn grondslag in de op 1 januari 2017 in werking getreden Wet natuurbescherming (Wnb).² De reikwijdte van deze Gedragscode is ruimer dan de vorige. Bij kleinschalige ruimtelijke ontwikkelingen kan nu zowel bij Vogelrichtlijnsoorten als Habitatrichtlijnsoorten volgens deze Gedragscode worden gewerkt. Inhoudelijk zijn er verder geen grote veranderingen doorgevoerd. De geactualiseerde Gedragscode maakt het eenvoudiger om het zorgvuldig handelen ten aanzien van planten en dieren te garanderen.

Drs. Ing. Erik Diepstraten
Directeur Netwerkmanagement
Rijkswaterstaat Zuid Nederland

¹ Gedragscode Flora en faunawet Rijkswaterstaat, november 2010

² Artikel 3,31 van hoofdstuk 3 Wet natuurbescherming

Inhoud

	Voorwoord	5
1	Inleiding	8
1.1	Aanleiding	9
1.2	Uitgangspunt gedragscodes	9
1.3	Waarom werkt Rijkswaterstaat met een gedragscode?	9
1.4	Waarom een gedragscode specifiek voor Rijkswaterstaat?	10
1.5	Wet natuurbescherming	10
1.6	Wie maakt gebruik van de Gedragscode?	10
1.7	De geldigheidsduur van de Gedragscode	10
1.8	Leeswijzer	11
2	Wanneer moet de Gedragscode worden toegepast?	12
2.1	Reikwijdte van de Gedragscode	13
2.2	Voor welke werkzaamheden geldt de Gedragscode?	13
2.2.1	Inleiding	14
2.2.2	Bestendig beheer en onderhoud	15
2.2.3	Kleinschalige ruimtelijke inrichting en ontwikkeling	15
2.3	Voor welke verbodsbepalingen geldt de Gedragscode?	16
2.4	Voor welke soorten geldt de Gedragscode?	19
3	Het werkproces	20
3.1	Verantwoordelijkheden Rijkswaterstaat en opdrachtnemer	21
3.2	Overige verantwoordelijkheden rondom de Gedragscode	25
3.3	Samenvatting verantwoordelijkheden Rijkswaterstaat per rol	25
4	Maatregelen voor zorgvuldig handelen	26
4.1	Inleiding	27
4.2	Toelichting op de maatregelen	27
4.3	Planten	31
4.4	Vleermuizen	32
4.5	Overige zoogdieren	33
4.6	Vogels	34
4.7	Amfibieën en reptielen	36
4.8	Vissen	37
4.9	Ongewervelden	38
4.10	Algemene maatregelen in het kader van de zorgplicht	39
4.11	Afwijken van maatregelen in de Gedragscode tijdens de uitvoeringsfase	39
4.12	Bijzondere situaties	40
4.12.1	Omgaan met soorten die onverwacht verschijnen	40
4.12.2	Wat te doen bij calamiteiten?	40
4.12.3	Hoe om te gaan met strijdigheden?	40

Bronnen	40
Literatuurverwijzingen	40
Geraadpleegde bronnen	40
Bijlagen	
Bijlage 1: Relevante wettelijke bepalingen en begrippen	42
Bijlage 2: Lijst met beschermde soorten (met uitzondering van vogels)	50
Bijlage 3: Lijst met vogelsoorten waarvan de nesten jaarrond zijn beschermd en vogelsoorten waarvan de nesten niet jaarrond zijn beschermd maar inventarisatie wel gewenst is (LNV, 2009)	58

1 Inleiding

Das

1.1 Aanleiding

De Wnb heeft een driedelig doel:

- het beschermen en ontwikkelen van de natuur, mede vanwege de intrinsieke waarde, en het behouden en herstellen van de biologische diversiteit;
- het doelmatig beheren, gebruiken en ontwikkelen van de natuur ter vervulling van maatschappelijke functies;
- het verzekeren van een samenhangend beleid gericht op het behoud en beheer van waardevolle landschappen, vanwege hun bijdrage aan de biologische diversiteit en hun cultuurhistorische betekenis, mede ter vervulling van maatschappelijke functies.

Deze bescherming van natuurlijk in het wild levende planten en diersoorten is vastgelegd in de verbodsbepalingen van Hoofdstuk 3 van de Wnb.

Naast een algemene zorgplicht ter bescherming en instandhouding van alle wilde flora en fauna (hoofdstuk 4.10), bevat de Wnb een bijzonder beschermingsregime (verboden, geboden) voor ongeveer 500 soorten planten en dieren .

De Wnb kent de mogelijkheid om onder bepaalde voorwaarden vrijstelling te krijgen. Op grond van artikel 3.31 Wnb wordt voor bepaalde activiteiten vrijstelling verleend mits er gewerkt wordt volgens een door LNV goedgekeurde gedragscode.

Veel activiteiten die Rijkswaterstaat verricht, lenen zich voor het werken volgens een gedragscode.

1.2 Uitgangspunt gedragscodes

Een gedragscode kan slechts worden goedgekeurd wanneer deze het zorgvuldig handelen voldoende waarborgt. Het begrip ‘zorgvuldig handelen’ vormt hiermee een belangrijk onderdeel in een gedragscode.

Zorgvuldig handelen houdt in dat van de activiteiten of werkzaamheden geen wezenlijke invloed uitgaat op de beschermde soort(en) en dat voorafgaand aan en tijdens het uitvoeren van de activiteit in redelijkheid alles wordt gedaan of gelaten om schade aan beschermde soorten te voorkomen.

Zorgvuldig handelen gaat verder dan eerder genoemde zorgplicht (artikel 1.11 Wnb en Bijlage I van deze Gedragscode). De initiatiefnemer moet proactief optreden om alle mogelijke schade aan de soort(en) te voorkomen. Wat dat in de praktijk betekent, verschilt per situatie en is onder andere afhankelijk van de locatie, de specifieke soort, het tijdstip en het type activiteit.

1.3 Waarom werkt Rijkswaterstaat met een gedragscode?

Rijkswaterstaat is de uitvoeringsorganisatie van het ministerie van Infrastructuur en Milieu. Rijkswaterstaat werkt onder andere aan beheer en ontwikkeling van de rijkswegen, -vaarwegen en -wateren en zet in op een duurzame leefomgeving. Samen met anderen wordt gewerkt aan een land dat beschermd is tegen overstromingen, waar voldoende groen is, voldoende en schoon water en waar je vlot en veilig van A naar B kunt. Rijkswaterstaat werkt samen met anderen aan een veilig, leefbaar en bereikbaar Nederland.

Vanzelfsprekend voert Rijkswaterstaat zijn werkzaamheden uit conform de wettelijke randvoorwaarden. Het gebruik van een gedragscode maakt het eenvoudiger om de werkzaamheden uit te voeren binnen de kaders van de Wnb. Een gedragscode verkleint risico's voor activiteiten, doordat in een vroeg stadium voor iedereen duidelijk is hoe moet worden omgegaan met in het wild levende planten en dieren.

Voor Rijkswaterstaat betekent een gedragscode bovendien een vermindering van de administratieve last en een verkorting van proceduretijd, omdat minder vaak een ontheffing op grond van de Wnb hoeft te worden aangevraagd. Hierdoor zijn er ook minder bezwaar- en beroepmomenten, wat ook de risico's voor activiteiten verkleint. In de in 2013 gehouden evaluatie (Zoetbrood & Valkman, 2013) is berekend dat de Gedragscode van Rijkswaterstaat in de twee jaar na vaststelling minimaal 90 keer is toegepast.

Rijkswaterstaat is een publieksgerichte organisatie. In de Gedragscode is aangegeven op welke wijze Rijkswaterstaat omgaat met beschermde soorten planten en dieren. Hiermee laat Rijkswaterstaat zien op een verantwoorde manier bezig te zijn met het uitvoeren van zijn kerntaken.

¹ Voorheen was het soortenbeschermingsregime opgenomen in de Flora- en faunawet. Samen met de Natuurbeschermingswet 1998 en de Boswet is deze wet opgegaan in de Wnb. De Wnb is op 1 januari 2017 in werking getreden.

1.4 Waarom een gedragscode specifiek voor Rijkswaterstaat?

De werkwijze die Rijkswaterstaat gebruikt om zijn taken uit te voeren is relatief nieuw en verschilt van die van andere organisaties, waardoor reeds bestaande gedragscodes niet goed bruikbaar zijn. Rijkswaterstaat besteedt zijn werkzaamheden in het algemeen uit aan opdrachtnemers. Hierbij is de strategie van Rijkswaterstaat om opdrachten op een functioneel niveau te specificeren en opdrachtnemers derhalve veel uitvoeringsvrijheid te geven. Daarnaast past Rijkswaterstaat systeemgerichte contractbeheersing toe. Hierbij toetst Rijkswaterstaat risicogestuurd het functioneren van het kwaliteitsmanagementsysteem van de opdrachtnemer. De opdrachtnemer is zelf verantwoordelijk om conform dit kwaliteitssysteem vast te stellen dat hij aan alle verplichtingen voldoet.

Deze Gedragscode bevat enkel beschermende maatregelen op hoofdlijnen. Het nemen van optimale maatregelen ten behoeve van zorgvuldig handelen vereist namelijk soort- en gebiedsspecifiek maatwerk dat inspeelt op de specifieke omstandigheden ter plaatse. De opbouw en samenstelling van deze Gedragscode sluiten naadloos aan op de werkwijze van Rijkswaterstaat. Opdrachtnemers krijgen uitvoeringsvrijheid, zodat zij beschermende maatregelen optimaal in het werk kunnen integreren. Rijkswaterstaat daagt opdrachtnemers uit zich de maatregelen eigen te maken door de beschermende maatregelen uit deze Gedragscode op hoofdlijnen zelf verder uit te werken en locatie-, project-, tijd- en soort-specifiek te maken. Ook passen de Gedragscode en de wijze van toetsing door Rijkswaterstaat binnen de systeemgerichte contractbeheersing. Dit is verder uitgewerkt in hoofdstuk 3 en 4.

Rijkswaterstaat legt contractueel vast dat opdrachtnemers de Gedragscode toe moeten passen. In het contract regelt Rijkswaterstaat ook welke sancties er volgen als de opdrachtnemer niet voldoet aan de afspraken. Dat kan bijvoorbeeld leiden tot opschorting van betaling, kortingen (boetes) of het stilleggen van het werk.

1.5 Wet natuurbescherming

Voorheen was het soortenbeschermingsregime uit de Vogelrichtlijn (VRL) en Habitatrichtlijn (HRL) opgenomen in

de Flora- en faunawet. Samen met de Natuurbeschermingswet 1998 en de Boswet is deze wet opgegaan in de Wnb. Het Rijksbeleid ten aanzien van gebieden die vallen onder het Natuurnetwerk Nederland (NNN) – voorheen de Ecologische Hoofdstructuur (EHS) – is niet opgenomen in de Wnb. Dit blijft een apart toetsingsspoor met een eigen procedure.

De Wnb is op 1 januari 2017 in werking getreden. In de Wnb is het instrument van de gedragscode voor handelingen ten aanzien van in het wild levende planten en dieren gehandhaafd.

De Gedragscode kan ook voor soortenbescherming in beschermde gebieden door de Wnb worden gebruikt. De Wnb kent voor de gebiedsbescherming echter een eigen toetsingskader met bijbehorende instrumenten, dat naast het toetsingskader voor de soortenbescherming moet worden toegepast. Een goedgekeurde gedragscode ontslaat dus niet van de plicht om een passende beoordeling te maken van de gevolgen voor Natura 2000-gebieden en eventueel een vergunning aan te vragen. De ingevolge de Gedragscode te treffen maatregelen moeten wel worden afgestemd op de gebiedsbeschermende maatregelen.²

1.6 Wie maakt gebruik van de Gedragscode?

De Gedragscode is verplicht voor alle activiteiten waarvoor Rijkswaterstaat of een marktpartij (via een contract) een beroep doet op de wettelijke vrijstellingsbepaling. De Gedragscode is niet op alle activiteiten van toepassing (zie hoofdstuk 2). Voor die activiteiten waarop de Gedragscode niet van toepassing is, moet een ontheffing worden aangevraagd.

1.7 De geldigheidsduur van de Gedragscode

Na goedkeuring door de Minister van LNV is de Gedragscode direct toepasbaar. Er is geen wettelijke beperking aan de geldigheidsduur van de Gedragscode gesteld. Rijkswaterstaat evalueert de Gedragscode in principe elke vijf jaar en past deze waar nodig aan.

Bosbeekjuffer

1.8 Leeswijzer

Hoofdstuk 2 geeft een overzicht van de reikwijdte van deze Gedragscode, waarbij aan de orde komt wie gebruik kan maken van de Gedragscode en voor welke werkzaamheden en soorten de Gedragscode geldt. In hoofdstuk 3 is aangegeven op welke manier de Gedragscode in het werkproces van Rijkswaterstaat wordt ingebed. Tot slot zijn in hoofdstuk 4 maatregelen op hoofdlijnen uitgewerkt waarmee het zorgvuldig handelen wordt gewaarborgd. In de bijlagen is een overzicht van de meest relevante wettelijke bepalingen en uitleg van enkele relevante begrippen opgenomen, evenals een overzicht van beschermde soorten.

² Zie Wnb hoofdstuk 3 Soorten, artikel 3.31.

2 Wanneer moet de Gedragscode worden toegepast?

2.1 Reikwijdte van de Gedragscode

De reikwijdte van de vrijstellingsmogelijkheden op basis van deze gedragscode wordt bepaald door de aard van de werkzaamheden en de verbodsbepalingen. De Gedragscode is opgesteld voor zowel de droge als natte taken van Rijkswaterstaat. De werkingssfeer van de Gedragscode omvat ook de werkzaamheden binnen de zogeheten Exclusieve Economische Zone (EEZ) op de Noordzee voor zover activiteiten zijn benoemd in hoofdstuk 2.2.2 en 2.2.3. Overige activiteiten binnen de EEZ vallen niet onder de werkingssfeer van de gedragscode.

De Gedragscode zal gebruikt worden door personen of partijen die in opdracht van Rijkswaterstaat werkzaamheden uitvoeren en door medewerkers van Rijkswaterstaat zelf.

In de volgende paragrafen worden de drie hiervoor genoemde aspecten over de reikwijdte van de Gedragscode verder toegelicht.

Toepasbaarheid Gedragscode			
Activiteit	VRL-soorten	HRL-soorten (inclusief Conventies van Bern/Bonn)	Andere soorten
Bestendig beheer en onderhoud	Vrijstelling met gedragscode	Vrijstelling met gedragscode	Vrijstelling met gedragscode
Ruimtelijke inrichting en ontwikkeling	Vrijstelling met gedragscode*	Vrijstelling met gedragscode*	Vrijstelling met gedragscode*

*alleen van toepassing indien er geen MER is opgesteld of wordt opgesteld, anders ontheffing aanvragen.

2.2 Voor welke werkzaamheden geldt de Gedragscode?

2.2.1 Inleiding

De Gedragscode kan uitsluitend worden toegepast bij regelmatig voorkomende en terugkerende werkzaamheden die worden verricht in het kader van bestendig beheer en onderhoud, bestendig gebruik en in het kader van kleinschalige ruimtelijke inrichting of ontwikkeling (zie verder 2.2.3).¹ In de volgende paragrafen wordt een overzicht gegeven van de verschillende werkzaamheden die onder deze Gedragscode vallen.

Onder bestendig gebruik worden activiteiten verstaan die al langer op dezelfde manier plaats vinden en niet verhinderd hebben dat zich beschermde soorten hebben gevestigd, die geen schadelijke gevolgen ondervinden van die activiteiten (vgl. LNV, 2005). Onder dit begrip valt bijvoorbeeld het gebruik van wegen en vaarwegen of verzorgingsplaatsen. Aangezien in de definitie er al van uit wordt gegaan dat de

aanwezigheid en instandhouding van beschermde soorten niet verhinderd is door het bestendig gebruik, is het treffen van extra beschermende maatregelen niet nodig.² Bestendig gebruik wordt daarom niet behandeld in deze Gedragscode.

In het geval van uitvoering van instandhoudingsmaatregelen of een passende maatregel of maatregel overeenkomstig een beheerplan, dan wel een programma (bijvoorbeeld het PAS) voor een Natura 2000-gebied, zijn de verboden in de Wnb ten aanzien van beschermde soorten niet van toepassing. Men hoeft in die gevallen dan ook geen beroep te doen op een uitzonderingsbepaling (vrijstelling al dan niet met een gedragscode; zo niet, een ontheffing).

2.2.2 Bestendig beheer en onderhoud

Voor het bestendig gebruik van onze wegen, vaarwegen en verzorgingsplaatsen moet er bestendig beheer en onderhoud plaatsvinden. Onder bestendig beheer en onderhoud wordt verstaan: het voortzetten van met enige regelmaat terugkerende activiteiten om de bestaande situatie in stand te houden. Het gaat hierbij om beheer van en onderhoud

¹ Artikel 3.31, lid 1 Wnb.

² Het ministerie van LNV heeft in overleg in het kader van de Gedragscode (2010) aangegeven dat in het geval van bestendig gebruik het treffen van extra maatregelen in het kader van de Gedragscode voor Rijkswaterstaat niet noodzakelijk is. Rijkswaterstaat treft al de nodige maatregelen vanuit het Meerjarenprogramma Ontsnippering.

aan objecten die in beheer zijn bij Rijkswaterstaat zoals (vaar-)wegen, watergangen, bermen en kunstwerken.

Beheer- of onderhoudsmaatregelen kunnen soms op de korte termijn ingrijpend zijn, zoals maaien of baggeren. Omdat beheer- en onderhoudsmaatregelen zich richten op het in stand houden van de bestaande situatie, is er geen sprake van een functieverandering of fysieke verandering van een object op de middellange of langere termijn. Dit in tegenstelling tot ingrepen die onder ruimtelijke ontwikkeling vallen (zie 2.3.2). Beheer met een langdurige cyclus (10 jaar of meer) kan onder bestendig beheer vallen, als daarmee de situatie gehandhaafd blijft en er geen veranderingen optreden die kunnen leiden tot negatieve effecten op de aanwezige beschermde soorten. Achterstallig onderhoud, wijziging onderhoud of renovatie voldoet niet aan de bovengenoemde definitie en vallen daarom in de categorie ‘Ruimtelijke ontwikkeling en inrichting’ (zie 2.3.3).

De volgende werkzaamheden van Rijkswaterstaat kunnen op basis van de bovenstaande definitie worden gerekend tot bestendig beheer en onderhoud en vallen daarmee in ieder geval binnen de reikwijdte van deze Gedragscode:

- Maaien/afvoeren van:
  - kruidachtige vegetaties op het land (gras, ruigte, pioniervegetaties)
  - water-/oevervegetaties
- Het terugkerend periodiek snoeien/dunnen van houtige vegetaties en afvoeren van houtige restmaterialen
- Het verwijderen van houtige vegetaties als onderdeel van regulier beheer (minimaal 1 x per 3 jaar)
- Onderhoud aan:
  - waterbodems (incl. regulier baggeren en onderhoud rivierbedding, excl. baggerberging)
  - oevers (hard en zacht, incl. kades en natuurvriendelijke oevers)
  - waterkeringen (dijklichamen, glooiingen, kribben)
  - wegen/paden/verhardingen
  - gebouwen of kunstwerken (sluizen, viaducten, duikers, faunatunnels, enz.)
  - kleine voorzieningen (wegmeubilair, rasters, steigers, markeringen, meetopstellingen, palen, enz.)
  - kabels en leidingen
  - waterbergingsgebieden
  - helofytenfilters
- Inspecties/monitoring in het kader van beheer en onderhoud
- Verkeersbewegingen voor bovengenoemde werkzaamheden

Tabel 2.1 Toetsingsschema voor bestendig beheer en onderhoud en kleinschalige ruimtelijke inrichting en ontwikkeling

Verboden	Opzettelijk* plukken/ verzamelen/ afsnijden/ ontwortelen/ vernielen van planten	Opzettelijk doden/ vangen	Beschadigen/vernielen voortplantings- of rustplaatsen	Opzettelijk (ver)storen	Opzettelijk vernielen of rapen van eieren
	(Soorten in bijlage IV (b) HRL, bijlage I Bern)	(beschrmde dieren bijl. IV(a) HRL, bijl. II Bern; bijl. I Bonn en in het wild voorkomende vogels)	(beschrmde dieren bijl. IV(a) HRL; bijl. I en II Bern, bijl. I Bonn en in het wild voorkomende vogels)	(beschrmde dieren bijl. IV(a)HRL, bijl. II Bern; bijl. I Bonn en in het wild voorkomende vogels)	(beschrmde dieren bijl. IV(a)HRL, II Bern; bijl. I Bonn)
			Bij vogels: opzettelijk vernielen, beschadigen nesten of rustplaatsen en wegnemen van nesten	Bij vogels: alleen van toepassing als het van wezenlijke invloed is op de staat van instandhouding van de vogelsoort	Bij vogels: rapen en onder zich hebben van eieren, zonder opzet
VRL-soorten	N.v.t.	Indien wordt gewerkt volgens Gedragscode, dan vrijstelling. Zo niet, ontheffing aanvragen**			
HRL-soorten (inclusief strikt beschermde soorten Conventies Bern/Bonn)	Indien wordt gewerkt volgens Gedragscode, dan vrijstelling. Zo niet, ontheffing aanvragen**				
Andere beschermde soorten M.u.v.: Bosmuis, Huisspitsmuis, Veldmuis ³	Indien wordt gewerkt volgens Gedragscode, dan vrijstelling. Zo niet, ontheffing aanvragen**			N.v.t.	N.v.t.

* Zie bijlage 1, uitleg relevante begrippen
**Tenzij (preventieve) maatregelen kunnen voorkomen dat de verboden worden overtreden, waardoor je geen beroep hoeft te doen op een uitzonderingsbepaling (vrijstelling; zo niet ontheffing).

2.2.3 Kleinschalige ruimtelijke inrichting en ontwikkeling

Onder ruimtelijke inrichting en ontwikkeling worden werkzaamheden verstaan waarbij een functieverandering of verandering van de omgevingskwaliteit optreedt (b.v. vegetatiestructuur, bodem, hydrologie). Vaak zijn dit ingrijpende veranderingen zoals de aanleg van infrastructuur of bebouwing (LNV, 2005).

Onder ruimtelijke inrichting en ontwikkeling wordt ook verstaan het plegen van achterstallig onderhoud en renovatie, aangezien daarbij meestal sprake is van een functieverandering of een uiterlijke verandering van het gebied.

De Gedragscode is alleen van toepassing op ruimtelijke inrichting en ontwikkelingen als deze kleinschalig zijn. Met kleinschalige ruimtelijke inrichtingen of ontwikkelingen worden in deze Gedragscode plannen of projecten bedoeld waarvoor geen MER* is opgesteld of moet worden opgesteld. Als er voor het project een MER* is opgesteld of zal worden opgesteld, wordt ontheffing aangevraagd voor alle beschermde soorten. Het is niet toegestaan grote projecten op te knippen in kleine ‘deelprojecten’ met het oogmerk de Gedragscode te kunnen toepassen. Het is niet toegestaan grote projecten op te knippen in kleine ‘deelprojecten’ met het oogmerk de Gedragscode te kunnen toepassen.

³ Voor zover deze dieren zich in of op gebouwen of daarbij behorende erven of roerende zaken bevinden, zijn de verboden bedoeld in art. 3.10, eerste lid, onderdelen a en b, niet op deze soorten van toepassing.
* Dit betreft activiteiten zoals genoemd in de Bijlage behorende bij het Besluit m.e.r. onderdeel C (m.e.r.-plicht) en onderdeel D (m.e.r.-beoordelingsplichtig).

De volgende werkzaamheden van Rijkswaterstaat kunnen op basis van de bovenstaande definitie worden gerekend tot kleinschalige ruimtelijke inrichting en ontwikkeling en vallen (mits geen MER is vereist) in ieder geval binnen de reikwijdte van deze Gedragscode:

- Aanleg/renovatie/achterstallig onderhoud van:
  - watergangen of waterpartijen (sloten, kanalen, rivieren incl. waterbodemsanering, excl. baggerberging)
  - oeveren (hard en zacht, incl. kades en natuurvriendelijke oeveren)
  - waterkeringen (dijklichamen, glooiingen, kribben)
  - gebouwen of kunstwerken (sluizen, viaducten, duikers, faunatunnels, enz.)
  - wegen/paden/verhardingen
  - houtige vegetaties
  - kleine voorzieningen (wegmeubilair, rasters, steigers, markering, meetopstellingen enz.)
  - verlichting
  - kabels en leidingen
  - waterbergingsgebieden
  - helofytenfilters
- Slopen/verwijderen van:
  - harde oeverconstructies (incl. kades)
  - waterkeringen (dijklichamen, glooiingen, kribben)
  - gebouwen of kunstwerken (sluizen, viaducten, duikers, faunatunnels, enz.)
  - wegen/paden/verhardingen
  - houtige vegetaties
  - kleine voorzieningen (wegmeubilair, rasters, steigers, markering, meetopstellingen enz.)
  - kabels en leidingen
  - helofytenfilters
- Dempen van watergangen of waterpartijen
- Inundatie van droge terreinen (tijdelijk of permanent)
- Ontgraven substraat droog/nat (incl. zandwinning)
- Aanbrengen/opbrengen/storten van substraat (tijdelijk of permanent)
  - op het land (grond, zand, bagger, stenen enz., incl. depots)
  - in het water (slib, bagger, zand, enz.)
- Areaalonderzoeken zoals (grond)boringen en proefsleuven
- Wijzigingen in het beheer (zoals verandering in cyclus, regime, periode enz.)
- Verkeersbewegingen voor bovengenoemde werkzaamheden

2.3 Voor welke verbodsbepalingen geldt de Gedragscode?

Het werken volgens deze gedragscode is een voorwaarde voor het mogen gebruiken van vrijstellingen op de relevante verboden (voor een verdere toelichting, zie bijlage I). In de hierna opgenomen tabel worden de verboden behandeld. Voor de verbodsbepalingen die niet in onderstaande tabel zijn opgenomen, moet bij overtreding voorafgaand een ontheffing worden aangevraagd. Zoals voor beheer en schadebestrijding (bijvoorbeeld voor het afschieten van schadeveroorzakende konijnen of het verjagen van zwanen en ganzen⁴).

Niet uit het oog mag worden verloren dat naast de verbodsbepalingen een algemene zorgplicht voor alle soorten geldt (zie hoofdstuk 4.10 en Bijlage I).

Gebruikmaken van een vrijstelling met de Gedragscode kan alleen als een beroep kan worden gedaan op één van de (limitatief opgesomde) wettelijk belangen. Deze belangen verschillen naar gelang de hierboven opgesomde categorieën soorten (zie ook bijlage I).

Voor de werkzaamheden in deze Gedragscode (hoofdstuk 2.2.2. en hoofdstuk 2.2.3.) gelden vijf wettelijke belangen, te weten:

- volksgezondheid of openbare veiligheid (VRL- en HRL-soorten, inclusief strikt beschermde soorten conventie Bern/Bonn);
- bescherming flora en fauna (VRL-soorten en HRL-soorten (inclusief strikt beschermde soorten conventies Bern/Bonn);
- dwingende redenen van groot openbaar belang, met inbegrip van redenen van sociale of economische aard en voor het milieu wezenlijk gunstige effecten (HRL-soorten, inclusief strikt beschermde soorten conventies Bern/Bonn, met uitzondering van vogels);
- in het kader van bestendig beheer of onderhoud aan vaarwegen, watergangen; waterkeringen, waterstaatswerken, oeveren, vliegvelden, wegen, spoorwegen of bermen, of in het kader van natuurbeheer (andere soorten);
- in het algemeen belang (andere soorten).

Volksgezondheid of openbare veiligheid

Openbare veiligheid is het grootste wettelijk belang van de in deze Gedragscode beschreven werkzaamheden. Bescherming tegen hoogwater en het veilig houden van de (vaar)wegen behoort tot de kerntaken van Rijkswaterstaat.

Tabel 2.3 Verbodsbepalingen

Soorten	Verbods-bepalingen	Verbod	Vrijstelling met Gedragscode?
VRL-soorten	3.1	1.Opzettelijk doden/vangen 2. Opzettelijk vernielen of beschadigen van nesten/eieren 3. Wegnemen van nesten 4. Eieren rapen/onder zich hebben 5. Opzettelijk storen als dat van wezenlijke invloed is op de staat van instandhouding van de soort	Vrijstelling alleen van toepassing indien wordt voldaan aan de vereisten van artikel 3.3, vierde lid Wnb (zie Bijlage I)
	3.2, zesde lid	Anders dan voor verkoop, vogels, delen of producten onder zich te hebben of te vervoeren*	
HRL-soorten (bijl. IV) en soorten Bern Conventie (bijl. I (planten), II (dieren) en Bonn Conventie (bijl. I)	3.5	1. Opzettelijk doden/vangen 2. Opzettelijk verstoren 3. Opzettelijk vernielen of rapen van eieren 4. Beschadigen of vernielen voortplantingsplaatsen of rustplaatsen 5. Opzettelijk plukken, verzamelen, afsnijden, onwortelen, vernielen planten	Vrijstelling alleen van toepassing indien voldaan wordt aan de vereisten van artikel 3.8, vijfde lid Wnb (Zie Bijlage I)
	3.6, tweede lid	Anders dan voor verkoop, planten of dieren onder zich te hebben of te vervoeren*.	
Andere beschermde soorten (bijl. bij Wnb, onderdeel A)	3.10	1. Opzettelijk doden/vangen 2. Beschadigen, vernielen vaste voortplantingsplaatsen of rustplaatsen 3. Opzettelijk plukken, verzamelen, afsnijden, onwortelen, vernielen vaatplanten (bijlage bij Wnb, onderdeel B)	Vrijstelling met Gedragscode
	3.11	Meldingsplichtige vrijgestelde handelingen	

*Onder het onder zich hebben of vervoeren wordt niet verstaan het verplaatsen van kadavers van aangereden dieren vanaf de rijbaan of vluchtstrook naar de nabijgelegen berm in het kader van verkeersveiligheid.

⁴ Schadebestrijding, overlastbestrijding en faunabeheer zijn geregeld in de artikelen 3.12 en 3.19 Wnb.

Hiertoe is beheer en onderhoud aan groenvoorzieningen nodig om de zichtbaarheid van (vaar)wegmeubilair en zichthoeken te behouden en obstakels in de berm/vaarweg te voorkomen. Ook voor de draagkracht van de berm/dijk/kade, een goede afwatering van het wegdek en een veilig bomenbestand is bestendig beheer en onderhoud nodig. Dit voorkomt ongelukken of onveilige situaties. Daarnaast betreffen de werkzaamheden in deze Gedragscode ook het onderhoud van (vaar)wegen en verhardingen, bouw- en kunstwerken en (vaar)wegmeubilair en kleinschalige ruimtelijke ontwikkelingen. Dit omvat onder andere het verwijderen van zwerfvuil, gladheidsbestrijding, het zichtbaar houden van verkeersborden, het aanbrengen van een nieuwe asfaltlaag met bijbehorende bermafwerking, het aanbrengen van nieuwe stortstenen langs oevers en het onderhoud aan viaducten, waterwerken, waterkeringen en oeverconstructies. Ook deze werkzaamheden worden vanwege de openbare veiligheid uitgevoerd.

Bescherming flora en fauna

Met bestendig beheer en onderhoud worden leefgebieden in stand gehouden van onder andere beschermde soorten die anders zouden verdwijnen. Het maaien en afvoeren van maaisel levert hieraan een belangrijke bijdrage. Het leidt tot verschraling van de bodem en gunstige groeiomstandigheden voor waardevolle en beschermde plantsoorten. Gewasbeschermingsmiddelen zijn niet toegestaan en evenmin

het gebruik van meststoffen. Ook dat levert een belangrijke bijdrage aan de bescherming van flora en fauna. Het regelmatig schonen van sloten en baggeren levert een bijdrage aan waterkwaliteit en beschermt daardoor eveneens de flora en fauna.

Dwingende redenen van groot openbaar belang

Een veilig en functioneel infrastructureel netwerk en bescherming tegen hoogwater zijn dwingende redenen van groot openbaar belang. Het openbare leven is geheel afhankelijk van transport over weg en water, of het nu gaat om het transport van goederen, woon- werkverkeer of in het kader van recreatie. Daarnaast ligt Nederland voor een groot deel onder de zeespiegel. Bescherming tegen hoogwater is dus essentieel.

Beheer en onderhoud

Om bescherming tegen hoogwater en een veilig en functioneel infrastructureel netwerk ook voor de toekomst te behouden, is beheer en onderhoud noodzakelijk. Zie hiervoor ook de gegeven uitleg bij 'volksgezondheid en openbare veiligheid'.

Algemeen belang

Een veilig, leefbaar en bereikbaar Nederland is in het algemeen belang van iedereen die hier woont. Een land waar bescherming is tegen hoogwater, waar schoon

(drink)water beschikbaar is en waar men vlot en veilig van A naar B kan. Rijkswaterstaat werkt samen met anderen aan een veilig, leefbaar en bereikbaar Nederland.

2.4 Voor welke soorten geldt de Gedragscode?

Door te handelen volgens de Gedragscode kan ingevolge artikel 3.31 Wnb vrijstelling worden verkregen van de genoemde verboden voor beschermde soorten uit de VRL, HRL, Bern Conventie (bijlagen I en II), Bonn Conventie (bijlage I) en andere beschermde soorten (bijlage 3 bij de Wnb).

De verbodsbepalingen zijn verdeeld in drie verschillende kaders:

1. regels ter bescherming van alle natuurlijk in de EU in het wild levende vogels, ter implementatie van de VRL, Conventie van Bern, bijlage II en Conventie van Bonn, bijlage I;

2. regels ter bescherming van natuurlijk in het wild levende planten en dieren. Hierbij gaat het om soorten in bijlage IV HRL, Conventie van Bern, bijlagen I en II en Conventie van Bonn, bijlage I;
3. regels ter bescherming van niet onder 2 vallende zoogdieren, amfibieën, reptielen, vissen, dagvlinders, libellen, kevers (bijlage Wnb, onderdeel A) en vaatplanten (bijlage Wnb, onderdeel B), die in de Wnb en deze Gedragscode met 'andere beschermde soorten' worden aangeduid¹.

Voor 'andere beschermde soorten' kan bij ministeriële regeling onder bepaalde voorwaarden het verbod op beschadigen en vernielen van vaste voortplantingsplaatsen of rustplaatsen en het verbod op opzettelijk plukken, verzamelen, afsnijden, onwortelen of vernielen van vaatplanten niet van toepassing worden verklaard op bij die regeling aan te wijzen soorten en op bij die regeling aan te wijzen categorieën van handelingen (zie bijlage I, art. 3.11).

¹ Afhankelijk van wie bevoegd gezag is, kunnen andere soorten wel of niet zijn beschermd.

3 Het werkproces

Nest rups veldparelmoervlinder

3.1 Verantwoordelijkheden Rijkswaterstaat en opdrachtnemer

Rijkswaterstaat is hoofverantwoordelijk voor de naleving van deze Gedragscode en hierop aanspreekbaar door het bevoegd gezag. Dit laat onverlet dat de opdrachtnemer een eigen verantwoordelijkheid heeft. Hij kan dan ook door Rijkswaterstaat (privaatrechtelijk) aansprakelijk gesteld worden voor eventuele schade die ontstaat door het niet correct naleven van de Gedragscode.

Bij uitbesteding van werkzaamheden waarbij de Gedragscode toegepast wordt, liggen er in het werkproces verantwoordelijkheden bij zowel Rijkswaterstaat als de opdrachtnemer. De werkwijze van Rijkswaterstaat is dat opdrachten aan de hand van een beperkte set functionele eisen aan een marktpartij gegund worden. Vervolgens is het de taak van de opdrachtnemer om de eisen uit te werken tot concrete (ontwerp)oplossingen. Dit gebeurt onder kwaliteitsborging, waarbij onze contractbeheersing zich vooral richt op de vraag of het kwaliteitsmanagementsysteem van de opdrachtnemer adequaat functioneert.

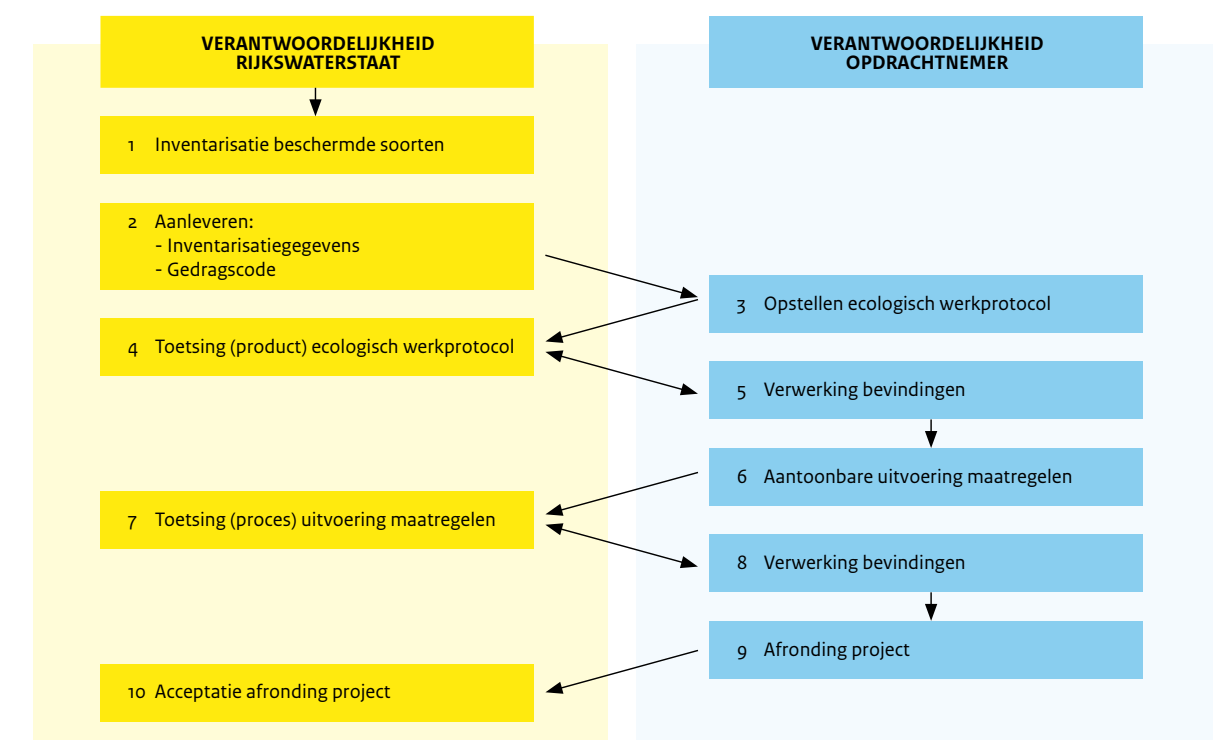
Bij deze werkwijze past het om de op basis van de Gedragscode te nemen beschermende maatregelen op een functioneel niveau te beschrijven (hoofdstuk 4) zodat kan worden ingespeeld op de specifieke omstandigheden ter plaatse. Het is vervolgens aan de opdrachtnemer om, op

basis van de precieze uitvoeringswijze en de effecten daarvan op beschermde soorten, de functionele maatregelen verder uit te werken en locatie-, project- en soortspecifiek te maken. Belangrijk voordeel hiervan is dat opdrachtnemers zich verantwoordelijker voelen voor de door henzelf ontwikkelde maatregelen, die bovendien optimaal passen bij de door hen gekozen werkwijze.

De contractbeheersing door Rijkswaterstaat in relatie tot de Gedragscode bestaat uit het uitvoeren van risicogestuurde toetsen om te verifiëren dat het kwaliteitsmanagementsysteem van de opdrachtnemer leidt tot correcte toepassing van de Gedragscode. Het onderliggende risico voor deze toetsen is dat onzorgvuldig gehandeld wordt ten aanzien van in het wild levende planten- en diersoorten.

Naast de reguliere contractbeheersing vereist het bevoegd gezag dat Rijkswaterstaat toetst of opdrachtnemers de Gedragscode correct toepassen. Zonder deze toetsing wordt niet voldaan aan de voorwaarden om de Gedragscode te kunnen gebruiken. Dat betekent dat de toetsen in onderstaand stroomschema (ecologisch werkprotocol en uitvoering maatregelen) verplicht zijn voor iedere opdracht waarbij van de Gedragscode gebruikt wordt gemaakt.

Het volgende stroomschema geeft aan wie welke stappen doorloopt en welke verantwoordelijkheden daarbij horen. Onder het schema worden de verschillende stappen nader toegelicht.

1. Inventarisatie beschermde soorten
Rijkswaterstaat is verantwoordelijk voor het verzamelen en ter beschikking stellen van inventarisatiegegevens van de wettelijk beschermde soorten binnen zijn beheergebied. Hiervoor is een landelijke inventarisatie opgezet. Landelijk wordt geïnventariseerd in de meeste gebieden waar regelmatig terugkerend beheer plaatsvindt. Over het algemeen zijn dit grasachtige vegetaties, bermen van wegen en kanalen, oevers en watergangen.

Het inventarisatieprogramma van Rijkswaterstaat heeft een cyclus van 3 jaar voor Habitatrichtlijnsoorten, net als soorten van de Conventies van Bern en Bonn. Voor andere soorten geldt een cyclus van 5 jaar. Er is gestart met een habitatsgeschiktheids-kartering (Odé & Bekker, 2013a) om gericht te kunnen inventariseren, gevolgd door soortinventarisaties met standaard protocollen, die zijn ontwikkeld door de toenmalige Gegevens autoriteit natuur (Gan) (Odé & Bekker 2013b). Sinds 2017 zijn de door de Wnb beschermde soorten aan de landelijke inventarisatie toegevoegd (Bogaerts et.al., 2017).

De verzamelde gegevens worden toegevoegd aan de Nationale Databank Flora en Fauna (NDFF). Rijkswaterstaat heeft een abonnement op de NDFF. Twee keer per jaar haalt Rijkswaterstaat de relevante gegevens uit de databank en slaat ze lokaal op. In de toekomst stelt de NDFF soortgegevens mogelijk direct beschikbaar. De gegevens in het beheergebied worden weergegeven inclusief een zone langs de infrastructuur van 700 meter. Rijkswaterstaat inventariseert in deze 700 meter¹ niet systematisch. Soortgegevens waarover de NDFF beschikt worden wel weergegeven.

Er wordt door Rijkswaterstaat niet landelijk geïnventariseerd in gebieden zonder regelmatig terugkerend onderhoud (dit zijn dus gebieden met alleen variabel onderhoud of geen onderhoud), in het natte beheergebied en in gebieden waar onderhoud standaard plaatsvindt buiten de gevoelige perioden voor flora en fauna (open water,

sluizen en Deltadammen). Concreet betekent dit dat niet geïnventariseerd wordt in bossen en andere houtige structuren, open water, het hoofwatersysteem en de hoofdvaarwegen (met uitzondering van kanaaloevers). Vogels en vleermuizen worden ook niet geïnventariseerd, omdat deze op steeds wisselende plaatsen in het terrein aanwezig zijn. Ook de waterspitsmuis en Noordse woelmuis worden niet onderzocht.

Opdrachtnemers moeten hun werk zo inrichten (met de maatregelen in hoofdstuk 4) dat negatieve effecten op niet-geïnventariseerde soorten binnen hun verspreidingsgebied en bij geschikt habitat op voorhand worden uitgesloten, bijvoorbeeld door te werken buiten de momenten waarop de soorten actief zijn. Voorbeelden van activiteiten die te maken kunnen hebben met niet-geïnventariseerde soorten, zijn werkzaamheden aan kunstwerken waar vleermuizen of broedvogels in kunnen zitten of het plaatsen van (tijdelijke) verlichting in de buurt van houtopstanden, bomenrijen of kunstwerken. Rijkswaterstaat kan projectspecifiek gebieden of beschermde soorten die niet zijn onderzocht, afzonderlijk inventariseren. Bij activiteiten in hoofwatersystemen en hoofdvaarwegen moet er altijd altijd (aanvullend) projectmatig worden geïnventariseerd. In deze gevallen worden die resultaten samen met de reguliere inventarisatiegegevens uit de NDFF aan de opdrachtnemer aangeleverd.

2. Aanleveren inventarisatiegegevens en Gedragscode

Het is de verantwoordelijkheid van Rijkswaterstaat om de inventarisatiegegevens en de Gedragscode aan gegadigden voor een opdracht (dus al tijdens de aanbesteding) aan te leveren. Na opdrachtverlening worden jaarlijks geactualiseerde inventarisatiegegevens gedurende de looptijd van de opdracht aangeleverd.

De opdrachtnemer dient jaarlijks actuele inventarisatiegegevens op te vragen. Op dit moment loopt dit via de Servicedesk Data

van Rijkswaterstaat Centrale informatievoorziening (CIV). Met een door Rijkswaterstaat aan te leveren formulier krijgen opdrachtnemers toegang tot een webadres waarmee de gegevens uit de NDFF beschikbaar worden gesteld. De gegevens worden aangeleverd in de vorm van geoservices (Web Feature Services; WFS). De opdrachtnemer kan deze webservice in zijn eigen GIS-systeem gebruiken voor analyses en het opstellen van het ecologisch werkprotocol. Eventuele aanvullende inventarisatiegegevens worden afzonderlijk in GIS-compatibel format aangeleverd.

3. Opstellen ecologisch werkprotocol

Aan de hand van de inventarisatiegegevens, een door opdrachtnemer uit te voeren veldcheck (zie bijlage 1), de te verrichten werkzaamheden en de Gedragscode stelt de ecologisch deskundige (bijlage 1) van de opdrachtnemer een ecologisch werkprotocol op. De maatregelen in dit protocol zijn gebaseerd op de globale beschermende maatregelen in hoofdstuk 4. De opdrachtnemer werkt de maatregelen uit hoofdstuk 4 nog uit in concrete, praktisch uitvoerbare maatregelen voor de projectspecifieke activiteiten, locaties en soorten in het projectgebied. Bij meerjarige contracten actualiseert de opdrachtnemer het ecologische werkprotocol jaarlijks. Dit gebeurt ruim voor de start van de eerste werkzaamheden, onder andere op basis van nieuwe vindplaatsen van soorten (uit de NDFF of via andere bronnen) en wijzigingen in het te beheren areaal. In het ecologisch werkprotocol zijn in ieder geval de volgende zaken opgenomen:

- a) De onderbouwing dat de Gedragscode van toepassing is op basis van de voorgenomen activiteiten.
- b) De herkomst en actualiteit van de gebruikte gegevens over de aanwezige beschermde soorten.
- c) De aanwezigheid van beschermde soorten weergegeven op kaart.
- d) De functie die het projectgebied heeft voor de aanwezige soorten (bijvoorbeeld leefgebied, vliegroute, rustplaats).
- e) Het belang van het projectgebied voor

- deze soorten gerelateerd aan de gunstige staat van instandhouding van de populatie op lokaal, regionaal en/of (inter)nationaal niveau.
- f) Of er voor de beschermde soorten voldoende uitwijkmogelijkheden zijn naar andere geschikte en bereikbare gebieden buiten het projectgebied.
  - g) Een concrete beschrijving van de voorgenomen activiteiten (wat gaat er buiten wanneer en hoe gebeuren?).
  - h) Een concrete beschrijving van de te verwachten effecten van de activiteiten op de aanwezige soorten, gerelateerd aan de verbodsbepalingen en de functie van het gebied voor de soorten.
  - i) Een beschrijving van de relatieve bijdrage van de negatieve effecten van de activiteit vergeleken met vergelijkbare activiteiten in Nederland.
  - j) Of de activiteit leidt tot een tijdelijk of aanhoudend negatief effect op populaties van de beschermde soorten.
  - k) Een beschrijving van de concrete en praktisch uitvoerbare (activiteit-, soort-, locatie- en tijdspecifieke) maatregelen om schade te voorkomen en/of te beperken.
  - l) Hoe omgegaan wordt met strijdigheden tussen de maatregelen en andere verplichtingen (bijvoorbeeld Groen-beheerplan, contracteisen, veiligheid).
  - m) Hoe omgegaan wordt met het onverwachts aantreffen van beschermde soorten.
  - n) De ecologisch deskundige (bijlage 1) die voor het project wordt ingeschakeld, zijn bevoegdheden, en waarvoor, hoe en wanneer hij wordt ingeschakeld.
  - o) De wijze waarop de opdrachtnemer de uitvoering van het ecologisch werkprotocol borgt.

Het ecologisch werkprotocol moet aanwezig zijn op de werklocatie en bekend zijn onder de werknemers die betrokken zijn bij de werkzaamheden. Werkzaamheden moeten volgens dit protocol uitgevoerd worden.

4. Toetsing (product) ecologisch werkprotocol

Rijkswaterstaat is verplicht het ecologisch werkprotocol van de opdrachtnemer te toetsen. Hierbij dienen de eisen in stap 3 als

referentie, de verificatie van de opdracht-nemer, inhoudelijke kennisdocumenten zoals soortenstandaarden en maatregelen-indicator van het bevoegd gezag en de meest recente beschikbare (wetenschap-pelijke) kennis en nieuwe inzichten. Deze toets voert een ecologisch deskundig adviseur van Rijkswaterstaat uit (zie bijlage 1). Als het nodig is, wordt na verwerking van de bevindingen (stap 5) een hertoets uitgevoerd. Uiteindelijk moet Rijkswaterstaat het ecologisch werkprotocol in de contractbeheersingssystematiek accepteren voordat de werkzaamheden buiten kunnen starten.

5. Verwerken bevindingen

Naar aanleiding van de toetsing in stap 4 past de opdrachtnemer het ecologisch werkprotocol aan, zodat het voldoet aan de gestelde eisen. Met deze stap – en met mogelijke hertoetsing – moet rekening worden gehouden in de projectplanning.

6. Aantoonbare uitvoering maatregelen

Nadat alle bevindingen zijn verwerkt, voert de opdrachtnemer de maatregelen in het ecologisch werkprotocol uit. De aantoonbaarheid wordt daarbij gewaarborgd door de te nemen maatregelen te verwerken in het werkproces (eisen-set, tijdplanning, werkplannen, etc.) en door te verifiëren en te keuren dat de maatregelen zijn uitgevoerd. De opdrachtnemer legt eventuele afwijkingen vast en voorziet ze van corrigerende en/of preventieve verbetermaatregelen (zie hiervoor 4.11).

7. Toetsing (proces) uitvoering maatregelen

Rijkswaterstaat is verplicht de uitvoering van de maatregelen in het ecologisch werkprotocol te toetsen met een proces-toets/audit. Hierbij wordt het uitvoeringsproces aan de hand van vastgelegde bewijzen doorgelicht. Het ecologisch werkprotocol en andere documenten uit het kwaliteitsmanagementsysteem van de opdrachtnemer dienen hierbij als referentie. De toets kan op zichzelf staan of onderdeel zijn in een bredere toets. Een ecologisch deskundig adviseur van

Rijkswaterstaat bereidt de toets voor en kan ook betrokken zijn bij de uitvoering van de toets. Als de toetsresultaten dat vereisen, zal na verwerking van de bevindingen (stap 8) een hertoets worden uitgevoerd.

8. Verwerken bevindingen

Naar aanleiding van de toetsing in stap 7 past de opdrachtnemer de maatregelen en het uitvoeringsproces aan, zodat hij alsnog aan de gestelde eisen voldoet.

9. Afronding project

De opdrachtnemer rondt het project af.

10. Acceptatie afronding project

Rijkswaterstaat accepteert de afronding van het project.

Alle documentatie (ecologisch werkprotocol, toetsresultaten, etc.) zoals hiervoor benoemd moet tot minimaal twee jaar na afloop van een activiteit of project te worden gearchiveerd.

¹ De NDFF heeft veel gegevens op kilometerhokniveau; daarom is gekozen voor een afstand van ½ x de diagonaal van een km-hok = 700 m.

3.2 Overige verantwoordelijkheden rondom de Gedragscode

Buiten de in hoofdstuk 3.1 benoemde uitvoeringsspecifieke verantwoordelijkheden heeft Rijkswaterstaat ten aanzien van de Gedragscode de volgende aanvullende verantwoordelijkheden:

- Het actief openbaar maken van de Gedragscode, zodat eigen werknemers, (potentiële) opdrachtnemers en belangstellenden tijdig over het bestaan en de inhoud worden geïnformeerd.
- Het opnemen van de Gedragscode in (model)contracten met marktpartijen, in samenspraak met een ecologisch deskundig adviseur (bijlage 1), voor zover het werk valt binnen de reikwijdte van de Gedragscode.
- Het in samenspraak met een ecologisch deskundig adviseur (bijlage 1) uitwerken van de projectrisico's ten aanzien van in het wild levende dieren en planten en de daarbij behorende beheersmaatregelen.
- Het desgewenst geven van een toelichting op de Gedragscode in de aanbesteding of bij de project-startup.
- Het monitoren en evalueren van de toepassing van de Gedragscode na vijf jaar.
- Het eventueel bijstellen van de Gedragscode na de evaluatie.

3.3 Samenvatting verantwoordelijkheden Rijkswaterstaat per rol

De in de voorgaande paragrafen benoemde verantwoorde-lijkheden van Rijkswaterstaat zijn toebedeeld aan de volgende rollen:

Contractmanager:

- neemt de Gedragscode op in contracten met marktpartijen ten aanzien van activiteiten binnen de reikwijdte van de Gedragscode;
- levert inventarisatiegegevens aan gegadigden en uiteindelijke opdrachtnemer;
- toetst het (product)ecologisch werkprotocol in samenspraak met adviseur natuur.
- toetst (proces)uitvoering maatregelen in samenspraak met adviseur natuur.

Manager projectbeheersing:

- neemt projectrisico's op ten aanzien van in het wild levende planten en dieren en de daarbij behorende beheersmaatregelen in het risicodossier.

Technisch manager:

- verzamelt monitoringsgegevens dier- en plantensoorten binnen het areaal voor zover niet gedekt door de landelijke reguliere monitoring (zie stap 1 hoofdstuk 3.1) in samenspraak met adviseur natuur.

Adviseur natuur' (project):

- verzamelt in opdracht van de technisch manager monitoringsgegevens dier- en plantensoorten binnen het areaal voor zover niet gedekt door vijfjaarlijkse monitoring;
- levert aan de manager projectbeheersing inhoudelijk onderbouwde projectrisico's ten aanzien van in het wild levende planten en dieren en de daarbij behorende beheersmaatregelen;
- beoordeelt voor de contractmanager de wijze van opname van de Gedragscode in contracten;
- voert voor de contractmanager op basis van ecologische deskundigheid de toets (product)ecologisch werkprotocol uit;
- stelt in opdracht van de contractmanager inhoudelijk onderbouwde toetsvragen op voor de toets (proces) uitvoering maatregelen;
- geeft desgewenst een toelichting op de Gedragscode in de aanbesteding of in de project-startup, voor de contractmanager.

Adviseur natuur' (landelijk)

- monitort aanwezigheid beschermde dier- en planten-soorten binnen areaal (drie- respectievelijk vijfjaarlijks);
- maakt de Gedragscode openbaar;
- monitort en evalueert werking Gedragscode (vijfjaarlijks);
- bijstellen Gedragscode (vijfjaarlijks).

¹ Voor definitie adviseur natuur zie de definitie ecologisch deskundige in bijlage 1

4 Maatregelen voor zorgvuldig handelen

Levendbarende Hagedis

4.1 Inleiding

De in dit hoofdstuk opgenomen maatregelen vormen de basis voor het zorgvuldig handelen, dat vereist is om een beroep te kunnen doen op de vrijstelling¹. Deze maatregelen hebben betrekking op beschermde soorten op grond van de VRL, HRL (bijlage IV) en de verdragen van Bern (bijlage I en II) en Bonn (Bijlage 1) en andere beschermde soorten.

De mogelijkheid tot vrijstelling geldt niet voor Europees beschermde soorten als sprake is van activiteiten of projecten waarvoor niet een van de limitatieve rechtvaardigingsgronden van de VRL of HRL kan worden opgevoerd. Het zorgvuldig handelen bestaat uit het treffen van beschermende maatregelen. Wat die maatregelen zijn, hangt af van de aanwezige soorten, de uit te voeren activiteit(en) en datum, tijdstip en locatie van de activiteit. De geformuleerde maatregelen zijn gericht op het voorkomen of beperken van negatieve effecten. Voordat de maatregelen per soortgroep worden vermeld, geven we inzicht in de wijze waarop de maatregelen tot stand zijn gekomen.

4.2 Toelichting op de maatregelen

Concreetheid

De maatregelen in deze Gedragscode zijn ‘functioneel’ omschreven. Dit betekent dat alleen de aard van de maatregel wordt beschreven en niet de wijze waarop de opdrachtnemer de maatregel concreet moet uitvoeren. Flexibiliteit is noodzakelijk omdat voor optimaal zorgvuldig handelen het van belang is te kunnen inspelen op de omstandigheden ter plaatse. Soort- en gebiedsspecifiek maatwerk is vereist. Deze werkwijze past binnen de strategie van Rijkswaterstaat om opdrachten op een functioneel niveau te specificeren en opdrachtnemers zo veel uitvoeringsvrijheid te bieden. Deze Gedragscode biedt ook uitvoeringsvrijheid doordat slechts op hoofdlijnen beschermende maatregelen worden gegeven. Daarnaast is het, gezien het grote aantal mogelijke activiteiten en de variatie in lokale omstandigheden, niet mogelijk om in de Gedragscode een ‘compleet’ overzicht op te nemen van alle mogelijke maatregelen. De concrete project-, soort- en gebiedsspecifieke maatregelen worden op basis van de functioneel omschreven maatregelen in de Gedragscode door de opdrachtnemer uitgewerkt in zijn of haar ecologisch werkprotocol (zie ook hoofdstuk 3.1 stap 3).

Inhoud

De inhoud van de maatregelen is gericht op het voorkomen of beperken van de effecten die gerelateerd zijn aan de verbodsbepalingen van de Wnb. Het gaat hierbij om de volgende verbodsbepalingen:

- Opzettelijk doden/vangen vogels, andere Europees beschermde diersoorten en andere diersoorten (art. 3.1, 3.5 en 3.10);
- Opzettelijk storen vogels indien van wezenlijke invloed (art. 3.1);
- Opzettelijk verstoren andere diersoorten dan vogels (art. 3.5);
- Opzettelijk vernielen of beschadigen van nesten, rustplaatsen en eieren van vogels, of het wegnemen van nesten van vogels (art. 3.1);
- Beschadigen of vernielen van voortplantingsplaatsen of rustplaatsen van dieren² (art. 3.5);
- Opzettelijk beschadigen of vernielen van de vaste voortplantingsplaatsen of rustplaatsen van andere diersoorten (art. 3.10);
- Opzettelijk plukken en verzamelen, afsnijden, ontwortelen of vernielen van planten³ (art. 3.5 en 3.10);
- Het rapen van of onder zich hebben van eieren van vogels (art. 3.1);
- Opzettelijk vernielen of rapen van eieren van andere diersoorten dan vogels (art. 3.5);
- Anders dan voor verkoop, planten of dieren onder zich hebben of vervoeren⁴ (art. 3.2, 3.6).

Bij het opzettelijk storen van dieren moet rekening worden gehouden met verschillende vormen van verstoring door onder andere geluid, licht en beweging.

In Tabel 4.1 worden de belangrijkste mogelijke effectrelaties tussen soortgroepen en activiteiten in het kader van bestendig beheer en onderhoud en ruimtelijke ontwikkeling opgesomd.

Noodzaak en prioritering van maatregelen

De maatregelen zijn alleen nodig als een beschermde soort aanwezig is én er verbodsbepalingen voor deze soort (mogelijk) worden overtreden.

In deze Gedragscode is per soortengroep aangegeven welke maatregelen kunnen worden getroffen om de effecten die gerelateerd zijn aan de verschillende verbodsbepalingen te

¹ Zie hoofdstuk 2.3 van deze Gedragscode.

² In het geval van art. 3.5 anders dan vogels omdat die onder 3.1 vallen.

³ Bij andere beschermde soorten gaat het enkel om vaatplanten.

⁴ Geldt niet voor andere beschermde soorten.

voorkomen of te beperken. De maatregelen staan in volgorde van (afnemende) prioriteit op basis van de effectiviteit (P1 t/m P3). Maatregelen ter voorkóming van effecten zijn prioritair boven maatregelen die effecten beperken. Als er meerdere maatregelen zijn om effecten te voorkómen of te beperken, dan zijn deze onderling ook geprioriteerd (indien van toepassing). Het is mogelijk dat maatregelen een gelijke prioriteit hebben. De maatregelen voor de verschillende verbodsbepalingen zijn onderling niet geprioriteerd, omdat dit juridisch gezien niet mogelijk is. De maatregelen voor de verbodsbepalingen zijn dus tegelijk van toepassing.

Een ecologisch deskundige⁵ bepaalt de noodzakelijke maatregelen waarbij opdrachtnemers de volgende werkwijze volgen:

- In eerste instantie moet de meest prioritaire maatregel per verbodsbepaling worden getroffen op voorwaarde dat deze voor de betreffende soort effectief is en deze de uitvoering van de voorgenomen activiteit niet onmogelijk of onuitvoerbaar maakt.
- Als het treffen van een maatregel niet mogelijk of effectief is, moet dit afdoende gemotiveerd worden onderbouwd en moeten maatregelen van de dan volgende prioriteit worden getroffen.
- Als de meest prioritaire maatregel getroffen wordt, zijn de maatregelen met een lagere prioriteit niet meer aan de orde.

- Als sprake is van maatregelen van gelijke prioriteit moeten de maatregelen in combinatie worden uitgevoerd, wanneer dit bijdraagt aan de verhoging van de effectiviteit.
- Als meerdere soorten tegelijk aanwezig zijn, kan het voorkomen dat de beschermende maatregelen strijdig met elkaar zijn of zoveel beperkingen opleggen dat uitvoering niet realistisch is. In deze gevallen moet een onderbouwde afweging tussen de belangen van de soorten worden gemaakt.

Kwetsbare periodes

Per soortengroep zijn indicatief de meest en minst kwetsbare periodes opgenomen. Op deze manier wordt een globaal inzicht verkregen in de periodes waarin over het algemeen het best volgens deze Gedragscode kan worden gewerkt. Omdat er binnen één soortgroep echter grote verschillen tussen soorten kunnen zijn, moet de opdrachtnemer in het ecologisch werkprotocol uitgaan van de kwetsbare periodes van de in het werkgebied aanwezige soorten.

Tabel 4.1 Overzichtstabellen met per activiteit en per soort de belangrijkste effecttypen⁶

Beheer en onderhoud	Planten	Vleermuizen	Overige zoogdieren	Vogels	Reptielen	Amfibieën	Vissen	Ongewervelden
maaien/afvoeren kruidvegetaties op het land	1		2, 3	2, 3, 4, 5	2, 3, 4, 5	2, 3, 4		2, 3, 4, 5
maaien/afvoeren water-/oevervegetaties	1		2, 3	2, 3, 4, 5	2, 3, 4, 5	2, 3, 4, 5	2, 3, 4, 5	2, 3, 4, 5
snoeien/dunnen en afvoeren houtige vegetaties	1	2, 3, 4	2, 3, 4	2, 3, 4, 5	2, 3, 4, 5	2, 3, 4		2, 3, 4, 5
onderhoud waterbodems	1		2, 3	2, 3, 4		2, 3, 4, 5	2, 3, 4, 5	2, 4, 5
onderhoud oevers	1		2, 3, 4	2, 3, 4, 5	2, 3, 4, 5	2, 3, 4, 5	2, 3, 4, 5	2, 4, 5
onderhoud wegen/paden/verhardingen ⁷	1	3	3	3				
onderhoud kunstwerken/gebouwen	1	2, 3, 4	3, 4	2, 3, 4, 5	2, 3, 4, 5	2, 3, 4	3	
onderhoud kleine voorzieningen	1		3	3	3	3		
onderhoud kabels/leidingen	1		2, 3, 4	2, 3, 4, 5	2, 3, 4, 5	2, 3, 4	3	2, 3, 4, 5
onderhoud stranden			3	2, 3, 4, 5			3	
onderhoud waterbergingsgebieden	1		2, 3, 4	2, 3, 4, 5	2, 3, 4, 5	2, 3, 4, 5	2, 3, 4, 5	2, 3, 4, 5
onderhoud helofytenfilters	1		2, 3, 4	2, 3, 4, 5	3	2, 3, 4, 5	2, 3, 4, 5	2, 3, 4, 5
onderhoud waterkeringen	1		2, 3, 4	2, 3, 4, 5	2, 3, 4, 5	2, 3, 4, 5		2, 3, 4, 5
inspecties/monitoring t.b.v. beheer en onderhoud	1	3	3	3	3	3	3	
verkeersbewegingen t.b.v. beheer en onderhoud	1	3	2, 3	2, 3, 4, 5	2	2	3	

- De effecttypen zijn:
1. Opzettelijk plukken/verzamelen/afsnijden/ontwortelen/vernielen van planten
  2. Opzettelijk doden/vangen van dieren
  3. Opzettelijk (ver)storen van dieren
  4. Beschadigen/vernielen van (vaste) voortplantings-, rustplaatsen, eieren van dieren
  5. Opzettelijk vernielen/rapen van eieren

⁵ Voor begripsbepaling zie bijlage 1.

⁶ Deze tabel geeft de belangrijkste mogelijke relaties aan tussen de activiteiten en de mogelijke effecten op soortengroepen en is niet limitatief.

⁷ Voorwaarde hierbij is dat materiaal en materieel niet in de berm komt.

Kleinschalige ruimtelijke ontwikkeling	Planten	Vleermuizen	Overige zoogdieren	Vogels	Reptielen	Amfibieën	Vissen	Ongewervelden
aanleg/renovatie watergangen/waterpartijen	1	2,3, 4	2, 3 ~~4~~	2,3, 4 ~~5~~	2, 3, ~~4~~ 5	2,3, 4 ~~5~~	3,4, 5	2,3, 4, 5
aanleg/renovatie oevers	1	2,3, 4	2, 3 ~~4~~	2,3, 4 ~~5~~	2, 3, ~~4~~ 5	2,3, 4 ~~5~~	3,4,5	3,4, 5
aanleg/renovatie waterkeringen	1	2,3, 4	2, 3 ~~4~~	2,3, 4 ~~5~~	2, 3, ~~4~~ 5	2,3, 4 ~~5~~	3,4, 5	2,3, 4, 5
aanleg/renovatie kunstwerken/gebouwen	1	2,3, 4	2, 3 ~~4~~	2,3, 4 ~~5~~	2, 3, ~~4~~ 5	2,3, 4	3	2,3, 4, 5
aanleg/renovatie wegen/paden/verhardingen	1	2,3, 4	2, 3 ~~4~~	2,3, 4 ~~5~~	2, 3, ~~4~~ 5	2,3, 4		2,3, 4, 5
aanleg houtige vegetaties	1		2,3	2,3, 4 ~~5~~	3	3		2,3, 4, 5
aanleg kleine voorzieningen	1	3	3	3	3	3		2,3, 4, 5
verlichting ⁸		3,4	3,4	3,4				
aanleg kabels/leidingen	1	2,3, 4	2, 3 ~~4~~	2,3, 4 ~~5~~	2, 3, ~~4~~ 5	2,3, 4	3	2,3, 4, 5
aanleg inundatie/waterbergingsgebieden	1	2,3, 4	2, 3 ~~4~~	2,3, 4 ~~5~~	2, 3, ~~4~~ 5	2,3, 4		2,3, 4, 5
aanleg helofytenfilters	1	2,3, 4	2, 3 ~~4~~	2,3, 4 ~~5~~	2, 3, ~~4~~ 5	2,3, 4		2,3, 4, 5
dempen watergangen en waterpartijen	1	3,4	2, 3 ~~4~~	2,3, 4 ~~5~~	2, 3, ~~4~~ 5	2,3, 4 ~~5~~	2,3, 4, 5	2,3, 4, 5
slopen harde oeverconstructie	1	3	3	2,3, 4 ~~5~~	3	3	3,4,5	
slopen waterkeringen	1	3	2,3	2,3, 4 ~~5~~	2, 3, ~~4~~ 5	2,3, 4 ~~5~~	3	2,3, 4, 5
slopen kunstwerken en gebouwen	1	2,3, 4	2, 3 ~~4~~	2,3, 4 ~~5~~	2, 3, ~~4~~ 5	2,3, 4	3	
slopen wegen/paden/verhardingen		3	3	3				
verwijderen houtige vegetaties	1	2,3, 4	2, 3 ~~4~~	2,3, 4	2, 3, ~~4~~ 5	2,3, 4		2,3, 4, 5
slopen kleine voorzieningen	1		3	3	3	3	3	
verwijderen kabels/leidingen	1		2, 3 ~~4~~	2,3, 4 ~~5~~	2, 3, ~~4~~ 5	2,3, 4	3	2,3, 4, 5
verwijderen helofytenfilters	1	3	2, 3 ~~4~~	2,3, 4 ~~5~~	3	2,3, 4 ~~5~~	2,3, 4, 5	2,3, 4, 5
ontgraven substraat droog	1	3	2, 3 ~~4~~	2,3, 4 ~~5~~	2, 3, ~~4~~ 5	2,3, 4		2,3, 4, 5
opbrengen substraat droog	1	3	2, 3 ~~4~~	2,3, 4 ~~5~~	2, 3, ~~4~~ 5	2,3, 4		2,3, 4, 5
ontgraven substraat nat	1	3	2, 3 ~~4~~	2,3, 4 ~~5~~	3	2,3, 4 ~~5~~	2,3, 4, 5	2,3, 4, 5
opbrengen substraat nat		3	2, 3 ~~4~~	2,3, 4 ~~5~~	3	2,3, 4 ~~5~~	2,3, 4, 5	2,3, 4, 5
wijzigingen beheer	1	4	4	4,5	4,5	4,5	4,5	4,5
verkeersbewegingen t.b.v. ruimtelijke ontwikkelingen	1	3	2,3	2,3, 4	2	2	3	

- De effecttypen zijn:
- Opzettelijk plukken/verzamelen/afsnijden/ontwortelen/vernielen van planten
  - Opzettelijk doden/vangen van dieren
  - Opzettelijk (ver)storen van dieren
  - Beschadigen/vernielen van (vaste) voortplantings-, rustplaatsen, eieren van dieren
  - Opzettelijk vernielen/rapen van eieren

⁸ Deze activiteit betreft het verlichten zelf. De aanleg van het verlichtingselement valt onder kleine voorzieningen.

4.3 Planten

Onder activiteiten die kunnen leiden tot effecten op planten in al hun ontwikkelingsstadia vallen nagenoeg alle werkzaamheden van ruimtelijke ontwikkeling of beheer en onderhoud op land, water en oever.

Vernielen of beschadigen van planten (artikel 3.5, lid 5 (HRL-soorten) en 3.10, lid 1 onder c (andere soorten) wordt voorkomen of beperkt door:

P1

de groeiplaats te sparen bij werkzaamheden⁹. De locaties worden gemarkeerd op kaart en/of in het veld;

P2

de werkzaamheden uit te voeren buiten de voor de aanwezige soort(en) kwetsbare periode(n) (indicatief zie onderstaande tabel¹⁰);

P2

de werkzaamheden in ruimte en tijd gefaseerd uit te voeren, zodanig dat niet alle planten in hetzelfde jaar worden aangetast;

P2

passende maatregelen te treffen die zich richten op overleving. Denk aan het uitgraven en verplaatsen van planten, het winnen van zaden of het in depot zetten van grond met zaden of wortels onder leiding van een ecologisch deskundige (bijlage 1)¹¹.

Soortgroep	Functie	Jan	Feb	Mrt	Apr	Mei	Jun	Jul	Aug	Sep	Okt	Nov	Dec
Planten	Bloei en zaadzetting*			▶	●	●	●	●	◀				
*De soortspecifieke perioden kunnen hiervan afwijken													
● = kwetsbare periode ◀ eerste deel van de maand ▶ tweede deel van de maand													

⁹ Deze maatregel geldt niet voor maaiwerkzaamheden in het kader van bestendig beheer voor soorten die gebaat zijn bij dit maaibeheer.

¹⁰ Sommige plantensoorten zijn jaarrond kwetsbaar, zoals muurplanten, jeneverbes, gagel.

¹¹ Deze maatregel dient alleen te worden uitgevoerd indien dit effectief of kansrijk is voor de betreffende soort, te beoordelen door een ecologisch deskundige.

4.4 Vleermuizen

Onder activiteiten die kunnen leiden tot effecten op vleermuizen vallen onderhoud aan gebouwen, sloop, het snoeien, kappen of rooien van bomen of lijnvormige landschapselementen zoals bomenrijen en houtwallen en het uitvoeren van werkzaamheden met verlichting.

In hoofdstuk 3.1 is aangegeven dat vleermuizen niet systematisch zijn geïnventariseerd. Als er ook geen aanvullende inventarisatie aanwezig is, moet aan de hand van biotoopgeschiktheid (bepaald op basis van een landschapsanalyse¹²) ervan uit worden gegaan dat vleermuizen aanwezig zijn.

Het doden van dieren wordt voorkomen door:

- P1 te werken buiten de kwetsbare periode, d.w.z. buiten de periode dat locaties gebruikt worden als paarplaats, winterverblijf, zomerverblijf of kraamkolonie, belangrijke migratieroute of belangrijk foerageergebied¹³ (indicatief zie onderstaande tabel), afhankelijk van de functie van het gebied voor vleermuizen, of:
- P2 locaties te sparen in de periode dat ze wel gebruikt worden als paarplaats, winterverblijf, zomerverblijf of kraamkolonie, belangrijke migratieroute of belangrijk foerageergebied¹³ (indicatief zie onderstaande tabel). De locaties worden gemarkeerd op kaart en/of in het veld;
- P3 het gebied voor aanvang van de werkzaamheden (tijdelijk) ongeschikt te maken in de periode dat de dieren niet aanwezig zijn, zodat ze zich daar niet vestigen¹⁴ (onder voorwaarde dat er geen voortplantings- of rustplaatsen vernietigd worden en er voldoende leefgebied in de omgeving aanwezig is).

Het opzettelijk verstoren van dieren wordt voorkomen of beperkt door:

- P1 te werken buiten de kwetsbare periode, d.w.z. buiten de periode dat vleermuizen gebruik maken van hun voortplantings- of rustplaatsen (indicatief zie

onderstaande tabel), afhankelijk van de functie van het gebied voor vleermuizen; of:

- P1 te werken buiten de verstoringgevoelige afstand in de periode dat vleermuizen wel gebruikmaken van hun voortplantings- of rustplaatsen;
- P2 niet tussen zonsondergang en zonsopkomst te werken in de buurt van voortplantings- of rustplaatsen, belangrijke functionele vliegroutes en foerageergebieden in verband met licht- en geluidsoverlast;
- P2 passende inrichtingsmaatregelen te treffen t.b.v. beperking van licht en geluid (afscherming, damping etc.).

Het beschadigen of vernielen van hun voortplantings- of rustplaatsen wordt voorkomen of beperkt door:

- P1 locaties te sparen die gebruikt worden als paarplaats, winterverblijf, zomerverblijf of kraamkolonie, belangrijke migratieroute of belangrijk foerageergebied¹³. De locaties worden gemarkeerd op kaart en/of in het veld;
- P2 alternatieve voortplantings- of rustplaatsen te realiseren die de betreffende functie op een volwaardige wijze kunnen overnemen waardoor de functionaliteit ervan behouden blijft. De alternatieve voortplantings- of rustplaatsen moeten functioneren voordat de werkzaamheden van start gaan.

De functionele leefomgeving, zoals foerageergebieden en vliegroutes, die onlosmakelijk met de voortplantings- of rustplaatsen is verbonden, valt eveneens onder het beschermingsregime van artikel 3.5 Wnb¹⁵. Daarnaast wordt ernaar gestreefd om, in het kader van de zorgplicht, in overige foerageergebieden en vliegroutes met een belangrijke functie voor vleermuizen, verontrusting van vleermuizen te voorkomen of te beperken volgens de hierboven aangegeven maatregelen voor nesten of rustplaatsen.

Soortgroep	Functie	Jan	Feb	Mrt	Apr	Mei	Jun	Jul	Aug	Sep	Okt	Nov	Dec
Vleermuizen	Voortplanting*			◐	●	◑			●	●	●		
	Zomerverblijf*				◐	●	●	●	●				
	Winterverblijf*	●	●	●							●	●	●
	Jacht/vliegroute*				◐	●	●	●	●	●			

*De soortspecifieke perioden kunnen hiervan afwijken

● = kwetsbare periode   ◑ eerste deel van de maand   ◐ tweede deel van de maand

¹² Op basis van bureaustudie een analyse van kenmerkende elementen en structuren in het landschap die van belang zijn voor de soort.
¹³ De belangrijkheid is afhankelijk van de kwaliteit, uniciteit en strategische ligging van het element, te beoordelen door een ecologisch deskundige.
¹⁴ In Natura 2000 en nationaal beschermde gebieden kan deze maatregel in strijd zijn met de bepalingen van de Wnb en het in het ruimtelijke spoor verankerde regime voor nationale gebieden.
¹⁵ ABRvS 16 september 2015, zaaknr. 201409043/1/R6.

4.5 Overige zoogdieren

Onder activiteiten die kunnen leiden tot effecten op zoogdieren (anders dan vleermuizen) in al hun ontwikke-
lingsstadia vallen alle werkzaamheden op het land en
oeverzone en voor een aantal soorten ook in het water.

Het doden van dieren wordt voorkomen door:

- P1 te werken buiten de kwetsbare periode, d.w.z. buiten de periode dat de dieren aanwezig zijn (afhankelijk van de functie van het gebied, indicatief zie onderstaande tabel);
- P2 de voortplantings- of rustplaatsen te sparen in de periode dat de betreffende soorten daar wel gebruik van maken (afhankelijk van de functie van het gebied, indicatief zie onderstaande tabel). De locaties worden gemarkeerd op kaart en/of in het veld;
- P2 werkzaamheden uit te voeren in een zodanige richting dat mobiele dieren kunnen uitwijken naar de omgeving;
- P2 de werkzaamheden in tijd en ruimte gefaseerd uit te voeren, zodat de dieren kunnen uitwijken;
- P3 (minder mobiele) dieren onder leiding van een ecologisch deskundige weg te vangen en weer uit te zetten¹⁶ op een geschikte locatie in de omgeving buiten de invloedssfeer van de werkzaamheden;
- P3 passende inrichtingsmaatregelen te treffen waarmee voorkomen wordt dat dieren zich weer op het werk vestigen (bijvoorbeeld het plaatsen van rasters);
- P3 het gebied voor aanvang van de werkzaamheden ongeschikt te maken in de periode dat de dieren niet aanwezig zijn, zodat ze zich daar niet vestigen (onder voorwaarde dat er geen voortplantings- of rustplaatsen vernietigd worden en er voldoende leefgebied in de omgeving aanwezig is).

Het opzettelijk verstoren van dieren wordt voorkomen of beperkt door:

- P1 te werken buiten de kwetsbare periode (afhankelijk van de functie van het gebied, indicatief zie onderstaande tabel) of:
- P1 de werkzaamheden buiten de verstoringgevoelige afstand van de betreffende soort uit te voeren;
- P2 passende inrichtingsmaatregelen te treffen (bijvoorbeeld afscherming van beweging en geluid).

Het beschadigen of vernielen van hun (vaste¹⁷) voortplantings- of rustplaatsen wordt voorkomen of beperkt door:

- P1 voortplantingsplaatsen en rustplaatsen te sparen. De voortplantings- of rustplaatsen worden gemarkeerd op kaart en/of in het veld;
- P2 alternatieve voortplantings- of rustplaatsen te realiseren, die de betreffende functie op een volwaardige wijze kunnen overnemen waardoor de functionaliteit van de voortplantings- of rustplaats behouden blijft. De alternatieve voortplantings- of rustplaatsen moeten functioneren voordat de werkzaamheden van start gaan¹⁷.

De functionele leefomgeving die onlosmakelijk met de nesten of rustplaatsen is verbonden, valt eveneens onder het beschermingsregime van artikel 3.5 of 3.10 Wnb.

Soortgroep	Functie	Jan	Feb	Mrt	Apr	Mei	Jun	Jul	Aug	Sep	Okt	Nov	Dec
Zoogdieren	Voortplanting*			●	●	●	●	●	●				
	Zomerverblijf*			●	●	●	●	●	●				
	Winterverblijf*	●	●	●	◑						●	●	●

*De soortspecifieke perioden kunnen hiervan afwijken

● = kwetsbare periode   ◑ eerste deel van de maand   ◐ tweede deel van de maand

¹⁶ In Natura 2000 en nationaal beschermde gebieden kan deze maatregel in strijd zijn met de bepalingen van de Wet Natuurbescherming en de in het ruimtelijke spoor verankerde regime voor nationale gebieden.
¹⁷ Deze maatregel dient alleen te worden uitgevoerd indien dit effectief c.q. kansrijk is voor de betreffende soort, te beoordelen door de ecologisch deskundige.

4.6 Vogels

Onder activiteiten die kunnen leiden tot effecten op vogels in al hun ontwikkelingsstadia vallen alle werkzaamheden op land, water en oever.

In hoofdstuk 3.1 is aangegeven dat vogels niet systematisch zijn geïnventariseerd. Als er ook geen aanvullende inventarisatie aanwezig is, moet aan de hand van biotoopgeschiktheid (bepaald op basis van een landschapsanalyse¹⁸) ervan uit worden gegaan dat vogels aanwezig zijn.

Het doden van dieren wordt voorkomen door:

- P1 nesten en holen te sparen in de periode dat vogels hiervan gebruik maken (zie onderstaande tabel voor een indicatie van de gevoelige periodes). Voor nesten en holen die jaar rond beschermd zijn (zie het kader op de volgende bladzijde), is deze maatregel het gehele jaar van toepassing. De nesten en holen worden gemarkeerd op kaart en/of in het veld;
- P1 niet te werken in de periode dat jonge vogels nog niet vliegvlug zijn;
- P3 het gebied voor aanvang van de werkzaamheden (tijdelijk) ongeschikt te maken in de periode dat de dieren niet aanwezig zijn, zodat ze zich daar niet vestigen¹⁹. (uiteraard alleen mogelijk bij nesten die niet jaar rond beschermd zijn en er voldoende leefgebied in de omgeving aanwezig is).

Het opzettelijk storen van vogels, voor zover deze storing van wezenlijke invloed is, wordt voorkomen of beperkt door:

- P1 de werkzaamheden uit te voeren buiten de kwetsbare periode, d.w.z. buiten de periode dat de vogels gebruikmaken van de nesten en holen (indicatief zie onderstaande tabel). Voor nesten en holen die jaar rond beschermd zijn (zie het kader), is deze maatregel het gehele jaar van toepassing;
- P1 de werkzaamheden buiten de verstoring gevoelige afstand van de nesten of rustplaatsen uit te voeren;

- P2 passende inrichtingsmaatregelen te treffen (bijvoorbeeld afscherming van licht, beweging of geluid).

Het opzettelijk vernielen of beschadigen van nesten, rustplaatsen van vogels en het opzettelijk vernielen of beschadigen van eieren van vogels wordt voorkomen of beperkt door:

- P1 nesten en rustplaatsen te sparen in de periode dat de vogels hiervan gebruikmaken (indicatief zie onderstaande tabel). Voor nesten en rustplaatsen die jaar rond beschermd zijn (zie het kader), is deze maatregel het gehele jaar van toepassing. De nesten en rustplaatsen worden gemarkeerd op kaart en/of in het veld;
- P2 het gebied ongeschikt maken als nest- of rustplaats voor aanvang van het broedseizoen¹⁸ (uiteraard alleen mogelijk bij nesten die niet jaar rond beschermd zijn); indien er op basis van een omgevingscheck in de omgeving geen mogelijkheden zijn voor de het maken nieuwe nesten, dan worden hiervoor passende inrichtingsmaatregelen getroffen²⁰;
- P2 alternatieve nest- of rustplaatsen te realiseren, die de betreffende functie op een volwaardige wijze kunnen overnemen waardoor de functionaliteit van het nest of de rustplaats behouden blijft. De alternatieve nest- of rustplaatsen moeten functioneren voordat de werkzaamheden van start gaan.

De functionele leefomgeving, zoals foerageergebieden die onlosmakelijk met de nesten of rustplaatsen zijn verbonden, valt eveneens onder het beschermingsregime van artikel 3.1 Wnb²¹. Daarnaast wordt ernaar gestreefd om, in het kader van de zorgplicht, in overige foerageergebieden en vliegroutes met een belangrijke functie voor vleermuizen, verontrusting van vleermuizen te voorkomen of te beperken volgens de hierboven aangegeven maatregelen voor nesten of rustplaatsen.

Soortgroep	Functie	Jan	Feb	Mrt	Apr	Mei	Jun	Jul	Aug	Sep	Okt	Nov	Dec
Vogels	Broedseizoen*			●	●	●	●	●	◐				
	Nest- of rustplaats*	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●
	Winterverblijf*	●	●	◐							●	●	●

*De soortspecifieke perioden kunnen hiervan afwijken

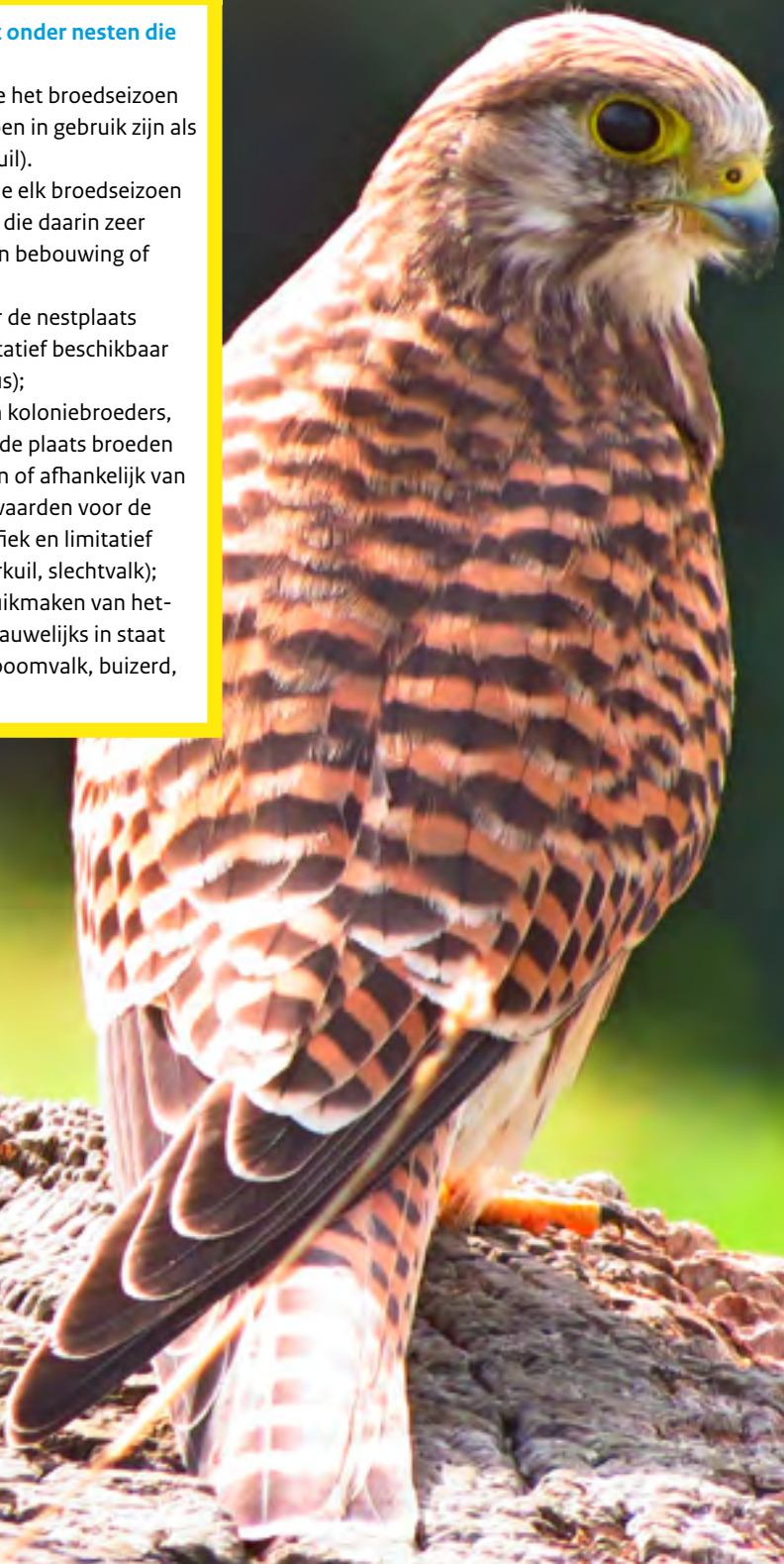
● = kwetsbare periode   ◐ eerste deel van de maand   ◑ tweede deel van de maand

¹⁸ Op basis van bureaustudie een analyse van kenmerkende elementen en structuren in het landschap die van belang zijn voor de soort.
¹⁹ In Natura 2000 en nationaal beschermde gebieden kan deze maatregel in strijd zijn met de bepalingen van de Wet Natuurbescherming en het in het ruimtelijke spoor verankerde regime voor nationale gebieden.
²⁰ Betreft unieke nestplaatsen van bijvoorbeeld boeren-, huis- of oeverzwaluwen te bepalen door ecologisch deskundige.
²¹ ABRvS 3 oktober 2012, zaaknr. 201107056/1/T1/A3.
²² Dit betreft een indicatieve, niet uitputtende lijst van het ministerie van LNV uit 2009). Zie ook bijlage 3. Er wordt aangesloten bij het vigerende beleid van LNV, zodat bij wijzigingen de Gedragscode deze automatisch meeneemt.

Nesten

Het ministerie van LNV verstaat onder nesten die jaar rond beschermd zijn²²:

- Nesten die, behalve gedurende het broedseizoen als nest, buiten het broedseizoen in gebruik zijn als nest- en rustplaats (bijv. steenuil).
- Nesten van koloniebroeders die elk broedseizoen op dezelfde plaats broeden en die daarin zeer honkvast zijn of afhankelijk van bebouwing of biotoop. De (fysieke) voorwaarden voor de nestplaats zijn vaak zeer specifiek en limitatief beschikbaar (bijv. roek, gierzwaluw, huismus);
- Nesten van vogels, zijnde geen koloniebroeders, die elk broedseizoen op dezelfde plaats broeden en die daarin zeer honkvast zijn of afhankelijk van bebouwing. De (fysieke) voorwaarden voor de nestplaats zijn vaak zeer specifiek en limitatief beschikbaar (bijv. ooievaar, kerkuil, slechtvalk);
- Vogels die jaar in jaar uit gebruikmaken van hetzelfde nest en die zelf niet of nauwelijks in staat zijn een nest te bouwen (bijv. boomvalk, buizerd, ransuil).

4.7 Amfibieën en reptielen

Onder activiteiten die kunnen leiden tot effecten op amfibieën en reptielen in al hun ontwikkelingsstadia vallen werkzaamheden aan kleinere wateren, oevers, ruigtes en 's winters ook in opgaande begroeiingen.

Het doden van dieren wordt voorkomen door:

- P1 te werken buiten de kwetsbare periode, d.w.z. buiten de periode dat de dieren aanwezig of weinig mobiel zijn (afhankelijk van de functie van het gebied, indicatief zie onderstaande tabel);
- P2 de voortplantings- en rustplaatsen te sparen in de periode dat de dieren hier wel gebruik van maken. De locaties worden gemarkeerd op kaart en/of in het veld;
- P2 werkzaamheden uit te voeren in een zodanige richting dat mobiele dieren kunnen uitwijken naar de omgeving;
- P2 de werkzaamheden in tijd en ruimte gefaseerd uit te voeren, zodat de dieren kunnen uitwijken;
- P2 indien noodzakelijk (tijdelijke) passende inrichtingsmaatregelen te treffen om directe of indirecte beïnvloeding van de waterkwaliteit van het voortplantingsgebied te voorkomen of beperken (bijvoorbeeld voorkomen vertroebeling);
- P3 (minder mobiele) dieren onder leiding van een ecologisch deskundige weg te vangen en weer uit te zetten²³ op een geschikte locatie in de omgeving buiten de invloedssfeer van de werkzaamheden;
- P3 passende inrichtingsmaatregelen te treffen waarmee voorkomen wordt dat dieren zich alsnog op het werk vestigen²⁴ (bijvoorbeeld het plaatsen van amfibieënschermen);
- P3 het gebied voor aanvang van de werkzaamheden ongeschikt te maken (in de periode dat de dieren niet

aanwezig zijn), zodat ze zich er niet vestigen (onder voorwaarde dat er geen vaste verblijfplaatsen vernietigd worden en er voldoende leefgebied in de omgeving aanwezig is).

Het opzettelijk verstoren van dieren wordt voorkomen of beperkt door:

- P1 te werken buiten de kwetsbare periode, d.w.z. buiten de periode dat de dieren aanwezig of weinig mobiel zijn (afhankelijk van de functie van het gebied, indicatief zie onderstaande tabel), of;
- P1 de werkzaamheden buiten de verstoringgevoelige afstand van de betreffende soort uit te voeren;
- P2 passende inrichtingsmaatregelen te treffen (bijvoorbeeld afscherming van licht, beweging of geluid).

Het beschadigen of vernielen van (vaste²⁵) voortplantings- of rustplaatsen en het opzettelijk vernielen van eieren wordt voorkomen of beperkt door:

- P1 de voortplantingslocaties en rustplaatsen (voortplantingswateren, overwinteringslocaties, zomerverblijven, broedhopen en dergelijke) te sparen. De voortplantings- of rustplaatsen worden gemarkeerd op kaart en/of in het veld;
- P2 alternatieve voortplantings- of rustplaatsen te realiseren die de betreffende functie op een volwaardige wijze kunnen overnemen, waardoor de functionaliteit van de voortplantings- of rustplaats behouden blijft. De alternatieve voortplantings- of rustplaatsen moeten functioneren voordat de werkzaamheden van start gaan.

De functionele leefomgeving die onlosmakelijk met de nesten of rustplaatsen is verbonden, valt eveneens onder het beschermingsregime van artikel 3.5 of 3.10 Wnb.

Soortgroep	Functie	Jan	Feb	Mrt	Apr	Mei	Jun	Jul	Aug	Sep	Okt	Nov	Dec
Reptielen	Voortplanting*			▮	●	●	●	●	●				
	Zomerverblijf*			▮	●	●	●	●	●				
	Winterverblijf*	●	●	▮							▮	●	●
Amfibieën	Voortplanting*			▮	●	●	●	●	●				
	Zomerverblijf*			▮	●	●	●	●	●				
	Winterverblijf*	●	●	▮							▮	●	●

*De soortspecifieke perioden kunnen hiervan afwijken

● = kwetsbare periode   ▮ eerste deel van de maand   ▮ tweede deel van de maand

²³ Deze maatregel dient alleen te worden uitgevoerd indien dit effectief c.q. kansrijk is voor de betreffende soort, te beoordelen door de ecologisch deskundige.
²⁴ In Natura 2000 en nationaal beschermde gebieden kan deze maatregel in strijd zijn met de bepalingen van de Wet Natuurbescherming en de in het ruimtelijke spoor verankerde regime voor nationale gebieden.
²⁵ Vaste voortplantings- of rustplaatsen gelden alleen bij 'andere' beschermde soorten.

4.8 Vissen²⁶

Onder activiteiten die kunnen leiden tot effecten op vissen in al hun ontwikkelingsstadia vallen alle werkzaamheden in het water en op de oever.

Het doden van dieren wordt voorkomen door:

- P1 het leefgebied van de betreffende soorten te sparen (de hele watergang);
- P2 de werkzaamheden uit te voeren buiten de voor de betreffende soorten kwetsbare periode. Deze periode is afhankelijk van de functie van het gebied voor de betreffende soorten (indicatief zie onderstaande tabel²⁷);
- P2 werkzaamheden uit te voeren in zodanige richting dat aanwezige mobiele soorten kunnen uitwijken;
- P2 de werkzaamheden in de tijd en ruimte gefaseerd uit te voeren;
- P2 passende inrichtingsmaatregelen te treffen, waarmee directe of indirect beïnvloeding van de waterkwaliteit wordt voorkomen of beperkt (bijvoorbeeld vertroebeling/zuurstofloosheid);
- P3 onder leiding van een ecologisch deskundige (minder mobiele) dieren weg te vangen en deze zo spoedig mogelijk weer terug te zetten dan wel op een geschikte locatie in de omgeving uit te zetten¹⁵ buiten de invloedssfeer van de werkzaamheden;
- P3 indien wenselijk en mogelijk bij baggerwerkzaamheden het materiaal dat afgevoerd gaat worden, te controleren. De aanwezige dieren worden zo spoedig mogelijk teruggezet dan wel in de nabije omgeving op een geschikte plaats uitgezet.

Het opzettelijk verstoren van dieren wordt voorkomen of beperkt door:

- P1 de werkzaamheden uit te voeren buiten de voor de betreffende soorten kwetsbare periode. Deze periode is afhankelijk van de functie van het gebied voor de betreffende soorten en de watertemperatuur (indicatief zie onderstaande tabel);
- P1 de werkzaamheden buiten de verstoringgevoelige afstand van de betreffende soort uit te voeren;
- P2 passende inrichtingsmaatregelen te treffen (bijvoorbeeld plaatsen van schermen onder water);
- P3 werkzaamheden uit te voeren op zodanige wijze dat aanwezige mobiele soorten kunnen uitwijken.

Het beschadigen of vernielen van (vaste²⁸) voortplantings- of rustplaatsen en het opzettelijk vernielen van eieren wordt voorkomen of beperkt door:

- P1 voortplantingsplaatsen (paaiplaatsen) en winterverblijfplaatsen te sparen;
- P2 alternatieve voortplantings- of rustplaatsen te realiseren die de betreffende functie op een volwaardige wijze kunnen overnemen, waardoor de functionaliteit van de voortplantings- of rustplaats behouden blijft. De alternatieve voortplantings- of rustplaatsen moeten functioneren voordat de werkzaamheden van start gaan¹⁷;
- P3 werkzaamheden uit te voeren op zodanige wijze dat aanwezige mobiele soorten kunnen uitwijken.

De functionele leefomgeving die onlosmakelijk met de nesten of rustplaatsen is verbonden, valt eveneens onder het beschermingsregime van artikel 3.5 of 3.10 Wnb.

Soortgroep	Functie	Jan	Feb	Mrt	Apr	Mei	Jun	Jul	Aug	Sep	Okt	Nov	Dec
Vissen	Voortplanting*			▮	●	●	●	●	●				
	Winterverblijf*	●	●	▮								●	●

*De soortspecifieke perioden kunnen hiervan afwijken

● = kwetsbare periode   ▮ eerste deel van de maand   ▮ tweede deel van de maand

²⁶ Enkel voor zover (zoetwater)vissen die niet vallen binnen de werkingssfeer van de Visserijwet zijn de bepalingen van art. 3.5 van toepassing. Ook is deze wet niet van toepassing op activiteiten die onderwerp zijn van het gemeenschappelijk visserijbeleid.
²⁷ De periode van winterrust wordt in belangrijke mate bepaald door de temperatuur van het water. De temperatuursafhankelijke activiteit is soortspecifiek en hiermee ook de specifieke periode van winterrust (te bepalen door een ecologisch deskundige).
²⁸ Deze maatregel dient alleen te worden uitgevoerd indien dit effectief c.q. kansrijk is voor de betreffende soort, te beoordelen door de ecologisch deskundige.

4.9 Ongewervelden

Onder activiteiten die kunnen leiden tot effecten op beschermde ongewervelden in al hun ontwikkelingsstadia vallen alle activiteiten op het land, water en oeverzone.

Het doden van dieren wordt voorkomen door:

P1 het leefgebied van de betreffende soorten te sparen in de periode dat de dieren daar gebruik van maken;

P2 werkzaamheden uit te voeren in zodanige richting dat aanwezige mobiele soorten kunnen uitwijken;

P2 de werkzaamheden in de tijd en ruimte gefaseerd uit te voeren;

P2 in het zomerseizoen niet te werken in de vroege ochtend of late avond, wanneer veel soorten niet actief zijn;

P2 passende inrichtingsmaatregelen te treffen, waarmee men directe of indirecte beïnvloeding van de kwaliteit van het leefgebied (b.v. voorkomen vertroebeling van oppervlaktewater) voorkomt;

P3 onder leiding van een ecologisch deskundige (minder mobiele) dieren weg te vangen en deze weer zo spoedig mogelijk op een geschikte locatie in de omgeving uit te zetten¹⁵ buiten de invloedssfeer van de werkzaamheden;

P3 het gebied voor aanvang van de werkzaamheden ongeschikt te maken in de periode dat de dieren niet aanwezig zijn, zodat ze er zich niet vestigen (onder voorwaarde dat er geen voortplantings- of rustplaatsen vernietigd worden en er voldoende leefgebied in de omgeving aanwezig is).

Het opzettelijk verstoren van dieren wordt voorkomen of beperkt door:

P1 te werken buiten de kwetsbare periode van soorten die gevoelig zijn voor verstoring (m.n. de voortplantingsperiode, indicatief zie onderstaande tabel²⁹);

P1 de werkzaamheden buiten de verstoringgevoelige afstand van de betreffende soort uit te voeren.

Het beschadigen of vernielen van (vaste³⁰) voortplantings- of rustplaatsen en het opzettelijk vernielen van eieren wordt voorkomen door:

P1 voortplantings- (waardplanten³¹, rivieroeveren) en rustplaatsen (bodem, water) te sparen;

P2 de werkzaamheden in de tijd en ruimte gefaseerd uit te voeren, waardoor een deel van de verblijfplaatsen wordt gespaard;

P3 passende maatregelen te treffen, gericht op overleving, zoals het uitgraven en verplaatsen van waardplanten, het winnen van zaden of het in depot zetten van grond met zaden of wortels¹⁵ onder leiding van een ecologisch deskundige.

De functionele leefomgeving die onlosmakelijk met de nesten of rustplaatsen is verbonden, valt eveneens onder het beschermingsregime van artikel 3.5 of 3.10 Wnb.

Soortgroep	Functie	Jan	Feb	Mrt	Apr	Mei	Jun	Jul	Aug	Sep	Okt	Nov	Dec
Ongewervelden	Voortplanting*					●	●	●	●	●			
	Winterverblijf*	●	●	●	●						●	●	●

*De soortspecifieke perioden kunnen hiervan afwijken

● = kwetsbare periode   ◐ eerste deel van de maand   ◑ tweede deel van de maand

4.10 Algemene maatregelen in het kader van de zorgplicht

De zorgplicht geldt voor alle in het wild levende planten en dieren, beschermd of onbeschermd. In het kader van de zorgplicht dienen ook maatregelen te worden getroffen. Deze maatregelen maken geen onderdeel uit van de Gedragscode, maar worden hier om praktische redenen aanvullend vermeld. In eerste instantie worden voortplantings- (nest-) of rustplaatsen waar mogelijk gespaard. Als dit niet mogelijk is, vinden de werkzaamheden plaats buiten de kwetsbare perioden voor deze soorten (zie voorgaande hoofdstukken) of buiten de verstoring-afstand van betreffende soorten. De werkzaamheden worden voor zover mogelijk uitgevoerd in de richting van de uitwijkmogelijkheden, zodat aanwezige mobiele soorten kunnen uitwijken.

4.11 Afwijken van maatregelen in de Gedragscode tijdens de uitvoeringsfase

Het afwijken van een in de Gedragscode (Hoofdstuk 4) beschreven maatregel is slechts toegestaan als aan alle volgende voorwaarden wordt voldaan:

- Er is overtuigend gemotiveerd waarom het in dit concrete geval niet mogelijk is of, gelet op de negatieve effecten voor de betreffende soort, niet wenselijk is te handelen volgens de in de Gedragscode beschreven maatregel.
- Er is overtuigend gemotiveerd dat de gekozen alternatieve werkwijze voor de betreffende soort minimaal hetzelfde effect heeft als de in de gedragscode beschreven maatregel.
- Een ecologisch deskundige (bijlage 1) motiveert de afwijking.
- De gedocumenteerde motivatie is altijd beschikbaar.

Als niet aan de hiervoor vermelde voorwaarden is voldaan, moet op grond van de Wnb een ontheffing worden aangevraagd.

4.12 Bijzondere situaties

4.12.1 Omgaan met soorten die onverwacht verschijnen

Als ondanks een goede voorbereiding, inclusief inventarisatie, onverwacht beschermde soorten aanwezig zijn waarvoor aanvullende maatregelen moeten worden getroffen, worden de werkzaamheden die invloed kunnen hebben op de aangetroffen soort stilgelegd. De opdrachtnemer kan de werkzaamheden pas hervatten nadat hij de noodzakelijke beschermende maatregelen, gebaseerd op de Gedragscode of afkomstig uit een nieuw te verlenen ontheffing, heeft getroffen. De opdrachtnemer schakelt een ecologisch deskundige in voor advies.

4.12.2 Wat te doen bij calamiteiten?

In de praktijk kunnen zich onvoorziene situaties voordoen waarin acuut handelen noodzakelijk is. Bij dergelijke calamiteiten, zoals dijkdoorbraken, overstromingen, schadelijke lozingen, herstel stormschade, enzovoorts, moet eerst de maatschappelijke veiligheid worden gewaarborgd voordat de Gedragscode kan worden toegepast. Wanneer zich een calamiteit heeft voorgedaan waarbij, door de noodzaak van acuut handelen, schade is ontstaan aan beschermde planten of dieren, moet zo snel mogelijk contact worden opgenomen met het ministerie van LNV (Rijksdienst voor ondernemend Nederland) om tot een oplossing te komen. Ook hier moeten de maatregelen die uiteindelijk worden genomen, goed worden gedocumenteerd.

4.12.3 Hoe om te gaan met strijdigheden?

Nadat de beschermende maatregelen zijn vastgelegd in het ecologisch werkprotocol kan blijken dat er strijdigheden zijn met de eisen vanuit bijvoorbeeld veiligheid, het groenbeheerplan of het kader beheer groenvoorzieningen. De opdrachtnemer moet in dergelijke gevallen zelf een afwegingskader opstellen en hierin motiveren waar, hoe, wanneer en waarom hij van welke eisen afwijkt. Dit afwegingskader is onderdeel van het ecologisch werkprotocol en vormt zo ook onderdeel van de toetsing vooraf door Rijkswaterstaat.

²⁹ In het algemeen zijn soorten tijdens de winterrust het minst kwetsbaar voor verstoring aangezien ze dan niet actief zijn, zij het dat ze dan wel weer kwetsbaar zijn voor het eventueel doden en/of vangen.
³⁰ Vaste voortplantings- of rustplaatsen geldt alleen bij nationaal beschermde soorten.
³¹ Betreft onder andere waterzuring voor de grote vuurvlinder, krabbenscheer voor de groene glazenmaker, enz.

5 Bronnen

Literatuurverwijzingen

- LNV, 2005. Buiten aan het werk? Houd tijdig rekening met beschermde dieren en planten! Brochure van het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit, Den Haag
- LNV, 25 augustus 2009. Wijziging beoordeling ontheffing Flora- en faunawet bij ruimtelijke ingrepen
- Odé, B. & R. Bekker, 2013. Protocol Biotoopkartering t.b.v. Ff-wet-inventarisatie rijkswegen, kanalen en vaarten van Rijkswaterstaat Droog. Gegevensautoriteit Natuur, Utrecht
- Odé, B. & R. Bekker, 2013. Protocol Soorten t.b.v. Ff-wet-inventarisatie rijkswegen, kanalen en vaarten van Rijkswaterstaat Droog. Gegevensautoriteit Natuur, Utrecht
- Rijkswaterstaat, 2010. Gedragscode Flora- en faunawet; bestemd voor bestendig beheer en onderhoud en kleinschalige ruimtelijke inrichting of ontwikkeling. Rijkswaterstaat, Delft
- Rijkswaterstaat, 2011. Kader systeemgerichte contract-beheersing Anno 2011; high trust, high penalty. Rijkswaterstaat, Utrecht
- Zoetbrood, P. & R. Valkman, 2013. Evaluatie Gedragscode Flora- en faunawet van Rijkswaterstaat. Tauw, Deventer
- Besluit van 15 oktober 2015, nr. DGAN-PDJNG/15129301, houdende vaststelling van geactualiseerde Rode lijsten flora en fauna, Stcrt. 2015, 36471
- Bogaerts S., E. Bruinsma, P.J. Keizer, M. Poortinga & R. Roepers, 2017. Memo 'Nieuwe' beschermde soorten Wnb
- BTL Advies B.V., 2013. Gedragscode provinciale infrastructuur; in het kader van de flora- en faunawet. BTL Advies B.V., Oisterwijk
- P.J. Keizer, L.C. van den Hengel & BTL Advies B.V., 2013. Leidraad Beheer Groenvoorzieningen 2013. Delft, Rijkswaterstaat - Water, Verkeer en Leefomgeving
- R.H.J. Borst & R. Sprong, 2014. Gedragscode Flora- en faunawet bestendig beheer en onderhoud groenvoorzieningen (voor Stadswerk/vhg), Arnhem, IPC Groene Ruimte
- Conventie van Bern: op 19 september 1979 te Bern tot stand gekomen Verdrag inzake het behoud van wilde dieren en planten en hun natuurlijke leefmilieus (Trb. 1980, 60), naar de tekst zoals deze bij dat verdrag is vastgesteld
- Conventie van Bonn: op 23 juni 1979 te Bonn tot stand gekomen Verdrag inzake de bescherming van trekkende wilde diersoorten (Trb. 1980, 145) naar de tekst zoals deze bij dat verdrag is vastgesteld
- Habitatrichtlijn: richtlijn 92/43/EEG van de Raad van 21 mei 1992 inzake de instandhouding van de natuurlijke habitats en de wilde flora en fauna (PbEG 1992 L 206)
- Vogelrichtlijn: richtlijn 2009/147/EG van het Europees parlement en de Raad van 30 november 2009 inzake het behoud van de vogelstand (PbEU 2010, L 20)
- Wet natuurbescherming: regels ter bescherming van de natuur, Stb. 2016/34
- Besluit van 18 november 2017, nr. 17174206, houdende vaststelling van een geactualiseerde Rode Lijst Vogels, Stcrt. 2017, 6842

Geraadpleegde bronnen

- <http://www.rvo.nl>
- <http://minez.nederlandsesoorten.nl>
- Besluit van de Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit van 18 november 2017, nr. 17174206, houdende vaststelling van een geactualiseerde Rode Lijst Vogels, Stcrt. 2017, 68427
- Besluit van 5 november 2004, nr. TRCJZ/2004/5727, houdende vaststelling van Rode lijsten flora en fauna, Stcrt. 2004, 218
- Besluit van 28 augustus 2009, nr. 25344, houdende vaststelling van geactualiseerde Rode lijsten flora en fauna, Stcrt. 2009, 13201

Bruine grootoorvleermuis

Relevante wettelijke bepalingen en begrippen

Wettelijke bepalingen

De Wet natuurbescherming en de daarbij behorende Algemene Maatregelen van Bestuur (hierna: AMvB) en ministeriële regelingen vormen het wettelijk kader voor de bescherming van inheemse soorten planten en dieren. In deze paragraaf worden kort de bepalingen uit de Wet natuurbescherming besproken die voor de Gedragscode van belang zijn.

De volledige tekst van de Wet natuurbescherming en relevante besluiten en regelingen zijn te vinden op de website <http://wetten.overheid.nl>.

Zorgplicht

Artikel 1.11 Wnb

1. Een ieder neemt voldoende zorg in acht voor Natura 2000-gebieden, bijzondere nationale natuurgebieden en voor in het wild levende planten en dieren en hun directe leefomgeving.
2. De zorg, bedoeld in het eerste lid, houdt in elk geval in dat een ieder die weet of redelijkerwijs kan vermoeden dat door zijn handelen of nalaten nadelige gevolgen kunnen worden veroorzaakt voor een Natura 2000-gebied, een bijzonder nationaal natuurgebied of voor in het wild levende planten en dieren:
  - a. dergelijke handelingen achterwege laat, dan wel,
  - b. indien dat achterwege laten redelijkerwijs niet kan worden gevergd, de noodzakelijke maatregelen treft om die gevolgen te voorkomen, of
  - c. voor zover die gevolgen niet kunnen worden voorkomen, deze zoveel mogelijk beperkt of ongedaan maakt.
3. Het eerste lid is niet van toepassing op handelen of nalaten in overeenstemming met het bij of krachtens deze wet of de Visserijwet 1963 bepaalde.

Zorgvuldig handelen

Deze wettelijke zorgplicht bepaling dient te worden onderscheiden van het “zorgvuldig handelen” dat aan de gedragscodes ten grondslag ligt (zie artikel 3.31 lid 3 hierna).

Algemene verbodsbepalingen

Meest relevante verbodsbepalingen ten aanzien van beschermde soorten:

Artikel 3.1 Wnb

1. Het is verboden opzettelijk van nature in Nederland in het wild levende vogels van soorten als bedoeld in artikel 1 van de Vogelrichtlijn te doden of te vangen.
2. Het is verboden opzettelijk nesten, rustplaatsen en eieren van vogels als bedoeld in het eerste lid te vernielen of te beschadigen, of nesten van vogels weg te nemen.
3. Het is verboden eieren van vogels als bedoeld in het eerste lid te rapen en deze onder zich te hebben.
4. Het is verboden vogels als bedoeld in het eerste lid opzettelijk te storen.
5. Het verbod, bedoeld in het vierde lid, is niet van toepassing indien de storing niet van wezenlijke invloed is op de staat van instandhouding van de desbetreffende vogelsoort.

Artikel 3.2 Wnb

6. Het is verboden, anders dan voor verkoop, vogels, delen of producten als bedoeld in het eerste lid, onder zich te hebben of te vervoeren, tenzij deze vogels, delen of producten aantoonbaar overeenkomstig het bepaalde bij of krachtens deze wet zijn gedood of gevangen, onderscheidenlijk verkregen.

Artikel 3.3 Wnb

4. Een ontheffing of een vrijstelling wordt uitsluitend verleend, indien is voldaan aan elk van de volgende voorwaarden:
  - a. er bestaat geen andere bevredigende oplossing;
  - b. zij is nodig:
    - 1° in het belang van de volksgezondheid of de openbare veiligheid;
    - 2° in het belang van de veiligheid van het luchtverkeer;
    - 3° ter voorkoming van belangrijke schade aan gewassen, vee, bossen, visserij of wateren;
    - 4° ter bescherming van flora of fauna;
    - 5° voor onderzoek of onderwijs, het uitzetten of herinvoeren van soorten, of voor de daarmee samenhangende teelt, of
    - 6° om het vangen, het onder zich hebben of elke andere wijze van verstandig gebruik van bepaalde vogels in kleine hoeveelheden selectief en onder strikt gecontroleerde omstandigheden toe te staan;
  - c. de maatregelen leiden niet tot verslechtering van de staat van instandhouding van de desbetreffende soort.

Artikel 3.5 Wnb

- 1. Het is verboden in het wild levende dieren van soorten, genoemd in bijlage IV, onderdeel a, bij de Habitatrichtlijn, bijlage II bij het Conventie van Bern of bijlage I bij het Conventie van Bonn, in hun natuurlijk verspreidingsgebied opzettelijk te doden of te vangen.
- 2. Het is verboden dieren als bedoeld in het eerste lid opzettelijk te verstoren.
- 3. Het is verboden eieren van dieren als bedoeld in het eerste lid in de natuur opzettelijk te vernielen of te rapen.
- 4. Het is verboden de voortplantingsplaatsen of rustplaatsen van dieren als bedoeld in het eerste lid te beschadigen of te vernielen.
- 5. Het is verboden planten van soorten, genoemd in bijlage IV, onderdeel b, bij de Habitatrichtlijn of bijlage I bij het Conventie van Bern, in hun natuurlijke verspreidingsgebied opzettelijk te plukken en te verzamelen, af te snijden, te onwortelen of te vernielen.

Artikel 3.6 Wnb

- 2. Het is verboden, anders dan voor verkoop, planten of dieren als bedoeld in het eerste lid onder zich te hebben of te vervoeren.

Artikel 3.8 Wnb

- 5. Een ontheffing of een vrijstelling wordt uitsluitend verleend, indien is voldaan aan elk van de volgende voorwaarden:
  - a. er bestaat geen andere bevredigende oplossing;
  - b. zij is nodig:
    - 1° in het belang van de bescherming van de wilde flora of fauna, of in het belang van de instandhouding van de natuurlijke habitats;
    - 2° ter voorkoming van ernstige schade aan met name de gewassen, veehouderijen, bossen, visgronden, wateren of andere vormen van eigendom;
    - 3° in het belang van de volksgezondheid, de openbare veiligheid of andere dwingende redenen van groot openbaar belang, met inbegrip van redenen van sociale of economische aard en met inbegrip van voor het milieu wezenlijke gunstige effecten;
  - 4° voor onderzoek en onderwijs, re-populatie of herintroductie van deze soorten, of voor de daartoe benodigde kweek, met inbegrip van de kunstmatige vermeerdering van planten, of
  - 5° om het onder strikt gecontroleerde omstandigheden mogelijk te maken op selectieve wijze en binnen bepaalde grenzen een beperkt, bij de ontheffing of vrijstelling vastgesteld aantal van bepaalde dieren van de aangewezen soort te vangen of onder zich te hebben, onderscheidenlijk een beperkt bij de ontheffing of vrijstelling vastgesteld aantal van bepaalde planten van de aangewezen soort te plukken of onder zich te hebben;

- c. er wordt geen afbreuk gedaan aan het streven de populaties van de betrokken soort in hun natuurlijke verspreidingsgebied in een gunstige staat van instandhouding te laten voortbestaan.

Artikel 3.10 Wnb

- 1. Onverminderd artikel 3.5, eerste, vierde en vijfde lid, is het verboden:
  - a. in het wild levende zoogdieren, amfibieën, reptielen, vissen, dagvlinders, libellen en kevers van de soorten, genoemd in de bijlage, onderdeel A, bij deze wet, opzettelijk te doden of te vangen;
  - b. de vaste voortplantingsplaatsen of rustplaatsen van dieren als bedoeld in onderdeel a opzettelijk te beschadigen of te vernielen, of
  - c. vaatplanten van de soorten, genoemd in de bijlage, onderdeel B, bij deze wet, in hun natuurlijke verspreidingsgebied opzettelijk te plukken en te verzamelen, af te snijden, te onwortelen of te vernielen.
- 2. Artikel 3.8, met uitzondering van het derde en vierde lid, is van overeenkomstige toepassing op de verboden, bedoeld in het eerste lid, met dien verstande dat, in aanvulling op de redenen, genoemd in het vijfde lid, onderdeel b, de noodzaak voor de ontheffing of vrijstelling ook verband kan houden met handelingen:
  - a. in het kader van de ruimtelijke inrichting of ontwikkeling van gebieden, daaronder begrepen het daarop volgende gebruik van het ingerichte of ontwikkelde gebied;
  - b. ter voorkoming van schade of overlast, met inbegrip van schade aan sportvelden, schietterreinen, industrie-terreinen, kazernes, of begraafplaatsen;
  - c. ter beperking van de omvang van de populatie van dieren, in verband met door deze dieren ter plaatse en in het omringende gebied veelvuldig veroorzaakte schade of in verband met de maximale draagkracht van het gebied waarin de dieren zich bevinden;
  - d. ter voorkoming of bestrijding van onnodig lijden van zieke of gebrekkige dieren;
  - e. in het kader van bestendig beheer of onderhoud in de landbouw of bosbouw;
  - f. in het kader van bestendig beheer of onderhoud aan vaarwegen, watergangen, waterkeringen, waterstaatswerken, oevers, vliegvelden, wegen, spoorwegen of bermen, of in het kader van natuurbeheer;
  - g. in het kader van bestendig beheer of onderhoud van de landschappelijke kwaliteiten van een bepaald gebied, of
  - h. in het algemeen belang.
- 3. De verboden, bedoeld in het eerste lid, onderdelen a, en b, zijn niet van toepassing op de bosmuis, de huisspitsmuis en de veldmuis voor zover deze dieren zich in of op gebouwen of daarbij behorende erven of roerende zaken bevinden.

Artikel 3.11 Wnb

- 1. Bij ministeriële regeling kan worden bepaald dat de bij die regeling aan te wijzen verboden, bedoeld in artikel 3.10, eerste lid, onderdeel b of c niet van toepassing zijn ten aanzien van bij die regeling aan te wijzen soorten, op bij die regeling aan te wijzen categorieën van handelingen die na een voorafgaande melding aan gedeputeerde staten worden uitgevoerd om een reden, genoemd in artikel 3.8, vijfde lid, onderdeel b, of in artikel 3.10, tweede lid.
- 2. Provinciale staten kunnen bij verordening regels stellen waaraan een melding als bedoeld in het eerste lid moet voldoen.

Ontheffings- en vrijstellingsbepalingen

Relevante vrijstellingsbepaling voor de Gedragscode:

Artikel 3.31 Wnb

- 1. De verboden, bedoeld in de artikelen 3.1, 3.2, zesde lid, 3.5, 3.6 tweede lid, of 3.10, en de krachtens artikel 3.11, eerste lid, geldende verplichting tot melding, zijn niet van toepassing op handelingen die zijn beschreven in en aantoonbaar worden uitgevoerd overeenkomstig een door Onze Minister goedgekeurde gedragscode en die plaatsvinden in het kader van:
  - a. een bestendig beheer of onderhoud aan vaarwegen, watergangen, waterkeringen, waterstaatswerken, oevers, vliegvelden, wegen, spoorwegen of bermen, of in het kader van natuurbeheer;
  - b. een bestendig beheer of onderhoud in de landbouw of de bosbouw;
  - c. een bestendig gebruik, of
  - d. ruimtelijke ontwikkeling of inrichting.
- 2. Een gedragscode als bedoeld in het eerste lid wordt goedgekeurd, indien is voldaan aan elk van de volgende voorwaarden:
  - a. in de gedragscode worden handelingen beschreven die nodig zijn voor:
    - 1° ingeval het handelingen betreft die invloed kunnen hebben op vogels, één van de in artikel 3.3, vierde lid, genoemde redenen;
    - 2° ingeval het handelingen betreft die invloed kunnen hebben op dieren als bedoeld in artikel 3.5, eerste lid, één van de in artikel 3.8, vijfde lid, genoemde redenen;
    - 3° ingeval het handelingen betreft die invloed kunnen hebben op dieren als bedoeld in artikel 3.10, eerste lid, onderdeel a, of van planten als bedoeld in artikel 3.10, eerste lid, onderdeel c, één van de in artikel 3.8, vijfde lid, of in artikel 3.10, tweede lid, onder a, e, f of g, genoemde redenen;

- b. in de gedragscode een wijze van uitvoering van handelingen is beschreven, waarmee naar het oordeel van Onze Minister afdoende is gewaarborgd dat ten aanzien van de soorten, bedoeld in artikel 3.1, 3.5, eerste of vijfde lid, 3.10, eerste lid, geen benutting of economisch gewin plaatsvindt;
- c. in de gedragscode een wijze van uitvoering van handelingen is beschreven, waarmee naar het oordeel van Onze Minister afdoende is gewaarborgd dat ten aanzien van de soorten, bedoeld in artikel 3.1, 3.5, eerste of vijfde lid, 3.10, eerste lid, zorgvuldig wordt gehandeld.
- 3. Van zorgvuldig handelen als bedoeld in het tweede lid, onderdeel c, is in elk geval sprake, indien is voldaan aan de volgende voorwaarden:
  - a. er worden slechts handelingen verricht waarvan geen wezenlijke invloed uitgaat op de soorten, bedoeld in het tweede lid, en
  - b. ingeval handelingen worden verricht die invloed hebben op dieren wordt voorafgaand en tijdens de handelingen in redelijkheid alles verricht of gelaten om te voorkomen of zoveel mogelijk te beperken dat:
    - 1° dieren als bedoeld in artikel 3.1, 3.5, eerste lid, of 3.10, eerste lid, worden gedood;
    - 2° nesten van vogels worden vernield, beschadigd of weggenomen, rustplaatsen van vogels worden vernield of beschadigd, dan wel voortplantingsplaatsen of rustplaatsen van de in artikel 3.5, eerste lid, of artikel 3.10, eerste lid, bedoelde dieren worden beschadigd of vernield, en
    - 3° eieren van dieren als bedoeld in artikel 3.1, 3.5, eerste lid, of 3.10, eerste lid, worden vernield, of
  - c. ingeval handelingen worden verricht die invloed hebben op planten van soorten als bedoeld in artikel 3.5, vijfde lid, of 3.10, eerste lid, wordt voorafgaand aan en tijdens de handelingen in redelijkheid alles verricht of gelaten om te voorkomen dat deze planten worden geplukt, afgesneden, onworteld of vernield.
- 4. Alvorens een gedragscode als bedoeld in het eerste lid, of een wijziging daarvan, goed te keuren of in te trekken, overlegt Onze Minister met gedeputeerde staten over zijn voornemen daartoe.

Indeling beschermde soorten in beschermingscategorieën

De voorheen, onder de Flora- en faunawet, gehanteerde indeling van soorten in tabellen (1, 2 en 3) is met de inwerkingtreding van de Wnb komen te vervallen. Naast beschermde soorten ingevolge de VRL, HRL, Bern Conventie (bijlagen I en II) en Bonn Conventie (bijlage I), voorziet de wet in een categorie ‘andere soorten’ waarop een minder streng beschermingsregime van toepassing is.

In het geval van door de VRL beschermde vogelsoorten kan enkel een beroep worden gedaan op vrijstellingen met gebruikmaking van de gedragscode in de zin van de Wnb indien één van de limitatief in art. 9 VRL opgesomde gronden kan worden aangevoerd.

Artikel 9 lid 1 sub a t/m c VRL

1. De Lid-Staten mogen, indien er geen andere bevredigende oplossing bestaat, om onderstaande redenen afwijken van de artikelen 5, 6, 7 en 8:
  - a.
    - in het belang van de volksgezondheid en openbare veiligheid,
    - in het belang van de veiligheid van het luchtverkeer,
    - ter voorkoming van belangrijke schade aan gewassen, vee, bossen, visserij en wateren,
    - ter bescherming van flora en fauna,
  - b. voor doeleinden in verband met onderzoek en onderwijs, het uitzetten en herinvoeren van soorten en voor de met deze doeleinden samenhangende teelt;
  - c. ten einde het vangen, het houden of elke andere wijze van verstandig gebruik van bepaalde vogels in kleine hoeveelheden selectief en onder strikt gecontroleerde omstandigheden toe te staan.

In het geval van door de HRL beschermde soorten kan enkel een beroep worden gedaan op vrijstellingen met gebruikmaking van de gedragscode in de zin van de Wnb indien één van de limitatief in art. 16 HRL opgesomde gronden kan worden aangevoerd.

Artikel 16 lid 1 HRL

1. Wanneer er geen andere bevredigende oplossing bestaat en op voorwaarde dat de afwijking geen afbreuk doet aan het streven de populaties van de betrokken soort in hun natuurlijke verspreidingsgebied in een gunstige staat van instandhouding te laten voortbestaan, mogen de Lid-Staten afwijken van het bepaalde in de artikelen 12, 13, 14 en 15, letters a) en b):
  - a. in het belang van de bescherming van de wilde flora en fauna en van de instandhouding van de natuurlijke habitats;
  - b. ter voorkoming van ernstige schade aan met name de gewassen, veehouderijen, bossen, visgronden en wateren en andere vormen van eigendom;
  - c. in het belang van de volksgezondheid en de openbare veiligheid of om andere dwingende redenen van groot openbaar belang, met inbegrip van redenen van sociale of economische aard, en voor het milieu wezenlijke gunstige effecten;
  - d. ten behoeve van onderzoek en onderwijs, repopulatie en herintroductie van deze soorten, alsmede voor de daartoe benodigde kweek, met inbegrip van de kunstmatige vermeerdering van planten;
  - e. ten einde het onder strikt gecontroleerde omstandigheden mogelijk te maken op selectieve wijze en binnen bepaalde grenzen een beperkt, door de bevoegde nationale instanties vastgesteld aantal van bepaalde specimens van de in bijlage IV genoemde soorten te vangen, te plukken of in bezit te hebben.

Voor ‘andere’ beschermde soorten kan enkel een beroep worden gedaan op vrijstellingen met gebruikmaking van de gedragscode in de zin van de Wnb indien één van de limitatief in art. 3.10 Wnb opgesomde gronden kan worden aangevoerd. Ingevolge art. 3.10 Wnb (zie hiervoor) kunnen bij deze soorten, in aanvulling op de (limitatief opgesomde) gronden in artikel 9 VRL, respectievelijk artikel 16 HRL, ook andere (nationale) rechtvaardigingsgronden gronden worden aangevoerd.

Uitleg relevante begrippen

In de Wnb is een aantal begrippen gebruikt waarvan uitleg essentieel is/kan zijn voor een duidelijke en praktisch goed toepasbare Gedragscode. In deze paragraaf worden de voor de Gedragscode relevante begrippen besproken en toegelicht.

Van wezenlijke invloed (bron: LNV, 2005)

Artikel 3.1 lid 5 Wnb

Met de term van wezenlijke invloed wordt bedoeld op een wezenlijk negatieve invloed op een soort of populatie. Om te bepalen of er sprake is van een wezenlijke (negatieve) invloed moeten de effecten van de activiteiten of werkzaamheden op de populatie worden onderzocht. Of hiervan sprake is, hangt af van de lokale, regionale, landelijke en Europese stand van de soort. Op welk van deze niveaus de effecten op een soort moeten worden onderzocht, hangt af van de soort. Er is geen sprake van een wezenlijke invloed wanneer de populatie de mogelijke negatieve effecten van de activiteiten of werkzaamheden zelf op een zodanige wijze teniet kan doen dat er geen invloed is op de gunstige staat van instandhouding van de betrokken populatie (bijvoorbeeld doordat er voldoende uitwijkmogelijkheden zijn naar een volwaardig leefgebied elders). In alle gevallen geldt proportionaliteit. Effecten op een zeer zeldzame soort zullen op een lokaler niveau moeten worden gezien dan een meer algemene soort. Bij soorten die zich niet over grote afstanden kunnen verplaatsen, zoals amfibieën, reptielen, planten en veel soorten insecten, is eerder sprake van een wezenlijk negatieve invloed dan bij soorten die zich over grotere afstanden kunnen verplaatsen. Verder is van belang of het effect van tijdelijke of permanente aard is. Een populatie van een soort herstelt zich over het algemeen gemakkelijker van tijdelijke effecten dan wanneer het om een aanhoudend negatief effect gaat. Op grond van de gegevens verkregen uit stap 3e t/m j van het werkproces (hoofdstuk 3) beoordeelt een deskundige of er sprake is van wezenlijke negatieve invloed.

Ecologisch deskundige (bron: RVO per mail 18 mei 2017)

Onder een ecologisch deskundige verstaat het ministerie van LNV een persoon die aantoonbaar een opleiding, kennis en ervaring heeft op het gebied van soortspecifieke ecologie. Deze persoon wordt in een bepaalde situatie en voor specifieke soorten gevraagd te adviseren en/of te begeleiden. De deskundige:

- heeft een afgeronde hbo- of universitaire opleiding, met als zwaartepunt (Nederlandse) ecologie; of

- heeft een afgeronde mbo-opleiding, met als zwaartepunt soortenherkenning en zorgvuldig handelen ten opzichte van in Nederland in het wild voorkomende planten en dieren.

Daarnaast heeft de deskundige praktijkervaring opgedaan, doordat hij/zij:

- werkzaam is voor een ecologisch adviesbureau, zoals een bureau dat is aangesloten bij het Netwerk Groene Bureaus; en/of
- zich aantoonbaar actief inzet op het gebied van de soortenbescherming en werkzaam is of aangesloten bij de volgende Nederlandse organisaties: Zoogdiervereniging, RAVON, Stichting Das en Boom, Vogelbescherming Nederland, Vlinderstichting, Natuurhistorisch Genootschap, KNNV, NJN, IVN, EIS Nederland, FLORON, SOVON, STONE, Staatsbosbeheer, Natuurmonumenten, De Landschappen en Stichting Beheer Natuur en Landelijk gebied en/of;
- zich aantoonbaar actief inzet op het gebied van de soortenmonitoring en/of -bescherming.

Aanvullend hierop verstaat Rijkswaterstaat onder deskundige:

- een medewerker van Rijkswaterstaat die aantoonbaar ervaringskennis heeft van de betreffende soorten in de beheergebieden van Rijkswaterstaat.

(Vaste) voortplantings- of rustplaats

Onder voortplantings- of rustplaatsen wordt de verblijfplaats van een dier verstaan en niet het ergens verblijven van dieren. Elke soort en in veel gevallen elk dier heeft zijn eigen type verblijfplaats, en soms ook meerdere. Ook de onderdelen van de omgeving die onlosmakelijk aan het verblijf verbonden zijn, moeten tot het verblijf gerekend worden.

Van een vaste voortplantings-of rustplaats is alleen dan sprake wanneer de plaats ‘vast’ (in de tijd gezien altijd hetzelfde verblijf) en ‘in functie’ (in gebruik voor het betreffende doel: voortplanting of rusten) is. Dat gebruik hoeft niet continu te zijn, maar kan zich ook beperken tot een bepaalde periode in het jaar (broedseizoen, trekperiode, overwintering e.d.).

Opzettelijk handelen

Ingevolge vaste jurisprudentie van het Hof van Justitie van de EU moet onder ‘opzettelijk’ handelen in de zin van de Vogelrichtlijn/Habitatrichtlijn ook het op de koop toenemen van de gevolgen worden verstaan (voorwaardelijk opzet).

Degene die de handeling heeft verricht moet dan wel de mogelijkheid van de bewuste schadelijke gevolgen hebben aanvaard.

Onderzoek

In het kader van deze Gedragscode wordt onder ‘onderzoek’ verstaan het verrichten van ecologisch onderzoek.

Dit omvat het inventariseren en/of monitoren van planten- en/of diersoorten. Andere vormen van onderzoek, zoals bodemonderzoek, archeologisch onderzoek, peilbuis-onderzoek, enzovoorts, worden als ingreep gezien en vallen daar niet onder.

Omgevingscheck

Als een jaarrond beschermd nest is aangetroffen dat door de ingreep zal verdwijnen, is altijd een omgevingscheck nodig. Een ecologisch deskundige moet dan vaststellen of er voldoende gelegenheid is voor de betreffende soort om zelfstandig in de omgeving een vervangend nest te zoeken/bouwen. Als dit niet voor handen is, dan moet, voor zover mogelijk, alternatieve nestgelegenheid aangeboden worden. Als dat niet mogelijk is, moet de opdrachtnemer ontheffing aanvragen. Het is de verantwoordelijkheid van de gebruiker van de Gedragscode om gemotiveerd en gedocumenteerd te bepalen in welke categorie¹ het nest van voorkomende vogelsoort valt.

Veldcheck

Voorafgaand aan de werkzaamheden moet de opdrachtnemer een veldcheck uitvoeren. Dit omvat een controle ‘in het veld’ van het werkgebied op de aanwezigheid van beschermde soorten op basis van de door de opdrachtnemer aangeleverde inventarisatiegegevens.

¹ De lijst met jaarrond beschermde nesten is te vinden op de site van RVO: <https://mijn.rvo.nl/flora-en-faunawet-bij-buitenwerkzaamheden>.

Bijlage 2

Lijst met beschermde soorten^{1,2} (met uitzondering van vogels³)

¹ Indien soortenlijsten gedurende de looptijd van de Gedragscode veranderen, geldt de Gedragscode ook voor deze gewijzigde soortenlijsten.
² Deze soort staat ook op een rode lijst besluit 2004, 2009, 2015, 2017.
³ Ingevolge de VRL moeten alle in Europa in het wild voorkomende vogels worden beschermd.

		Rode lijst	Andere soorten Wbn	HRL IV	Bern I en/of II	Bonn I
Zoogdieren						
Aardmuis	Microtus agrestis	X	X			
Bever	Castor fiber	X		X		
Boommarter	Martes martes	X	X			
Bosmuis	Apodemus sylvaticus		X			
Bunzing	Mustela putorius	X	X			
Damhert	Dama dama		X			
Das	Meles meles		X			
Dwergmuis	Micromys minutus		X			
Dwergspitsmuis	Sorex minutus		X			
Edelhert	Cervus elaphus		X			
Eekhoorn	Sciurus vulgaris		X			
Egel	Erinaceus europaeus	X	X			
Eikelmuis	Eliomys quercinus	X	X			
Euraziatische lynx	Lynx lynx			X		
Gewone bosspitsmuis	Sorex araneus		X			
Grote bosmuis	Apodemus flavicollis	X	X			
Haas	Lepus europaeus		X			
Hamster	Cricetus Cricetus	X		X	X	
Hazelmuis	Muscardinus avellanarius ssp. canescens	X		X		
Hermelijn	Mustela erminea ssp. aestira	X	X			
Huisspitsmuis	Crocidura russula		X			
Konijn	Oryctolagus cuniculus	x	X			
Molmuis	Arvicola scherman	X	X			
Noordse woelmuis	Microtus oeconomus	X		X		
Ondergrondse woelmuis	Microtus subterraneus	X	X			
Otter	Lutra lutra	X		X	X	
Ree	Capreolus capreolus		X			
Rosse woelmuis	Myodes glareolus		X			
Steenmarter	Martes foina		X			
Tweekleurige bosspitsmuis	Sorex coronatus		X			
Veldmuis	Microtus arvalis		X			
Veldspitsmuis	Crocidura leucodon		X			
Vos	Vulpes vulpes		X			
Waterspitsmuis	Neomys fodiens	X	X			
Wezel	Mustela nivalis ssp. vulgaris	X	X			
Wild zwijn	Sus scrofa		X			
Woelrat	Arvicola amphibius		X			
Vleermuizen						
Baardvleermuis (gewone)	Myotis mystacinus			X	X	
Bechstein's vleermuis	Myotis bechsteinii			X	X	
Bosvleermuis	Nyctalus leisleri			X	X	
Brandt's vleermuis	Myotis brandti			X	X	
Franjestaart	Myotis nattereri			X	X	
Gewone dwergvleermuis	Pipistrellus pipistrellus			X		
Gewone grootoorvleermuis	Plecotus auritus			X	X	
Grijze grootoorvleermuis	Plecotus austriacus	x		X	X	
Grote hoefijzerneus	Rhinolophus ferrumequinum			X	X	
Grote rosse vleermuis	Nyctalus lasiopterus			X	X	

		Rode lijst	Andere soorten Wbn	HRL IV	Bern I en/of II	Bonn I
Ingekorven vleermuis	Myotis emarginatus	X		X	X	
Kleine dwergvleermuis	Pipistrellus pygmaeus			X		
Kleine hoefijzerneus	Rhinolophus hipposideros	X		X	X	
Laatvlieger	Eptesicus serotinus	X		X	X	
Meervleermuis	Myotis dasycneme			X	X	
Mopsvleermuis	Barbastella barbastellus			X	X	
Nathusius’ dwergvleermuis (Ruige)	Pipistrellus nathusii			X	X	
Noordse vleermuis	Eptesicus nilssoni			X	X	
Rosse vleermuis	Nyctalus noctula	X		X	X	
Tweekleurige vleermuis	Vespertilio murinus	X		X	X	
Vale vleermuis	Myotis myotis	X		X	X	
Watervleermuis	Myotis daubentonii			X	X	
Zeezoogdieren						
Bultrug	Megaptera novaeangliae			X	X	X
Bruinvis	Phocoena phocoena	X		X	X	
Dwergpotvis	Kogia breviceps			X	X	
Dwergvinvis	Balaenoptera acutorostrata			X		
Gestreepte dolfijn	Stenella coeruleoalba			X	X	
Gewone dolfijn	Delphinus delphis			X	X	
Gewone spitsdolfijn	Mesoplodon bidens			X	X	
Gewone vinvis	Balaenoptera physalus			X	X	X
Gewone zeehond	Phoca vitulina	X	X			
Griend	Globicephala melas			X	X	
Grijze dolfijn	Grampus griseus			X	X	
Grijze zeehond	Halichoerus grypus	X	X			
Kleine zwaardwalvis	Pseudorca crassidens			X	X	
Narwal	Monodon monoceros			X	X	
Noordse vinvis	Balaenoptera borealis			X		X
Orca	Orcinus orca			X	X	
Potvis	Physeter catodon			X		X
Spitsdolfijn van Gray	Mesoplodon grayi			X		
Tuimelaar	Tursiops truncatus	X		X	X	
Walrus	Odobenus rosmarus				X	
Witte dolfijn	Delphinapterus leucas			X		
Witflankdolfijn	Lagenorhynchus acutus			X	X	
Witsnuitdolfijn	Lagenorhynchus albirostris			X	X	
Reptielen en amfibieën						
Adder	Vipera berus	X	X			
Alpenwatersalamander	Mesotriton alpestris		X			
Boomkikker	Hyla arborea	X		X	X	
Bruine kikker	Rana temporaria		X			
Geelbuikvuurpad	Bombina variegata	X		X	X	
Gewone pad	Bufo bufo		X			
Gladde slang	Coronella austriaca	X		X		
Hazelworm	Anguis fragilis		X			
Heikikker	Rana arvalis			X	X	
Kamsalamander	Triturus cristatus	X		X	X	
Kleine watersalamander	Lissotriton vulgaris		X			

		Rode lijst	Andere soorten Wbn	HRL IV	Bern I en/of II	Bonn I
Knoflookpad	Pelobates fuscus	X		X	X	
Levendbarende hagedis	Zootoca vivipara	X	X			
Meerkikker	Rana ridibunda		X			
Middelste groene kikker	Rana esculenta		X			
Muurhagedis	Podarcis muralis ssp. brongniardii	X		X	X	
Poelkikker	Rana lessonae			X		
Ringslang	Natrix helvetica	X	X			
Rugstreeppad	Bufo calamita	X		X	X	
Vinpootsalamander	Lissotriton helveticus	X	X			
Vroedmeesterpad	Alytes obstetricans	X		X		
Vuursalamander	Salamandra salamandra spp. terrestris	X	X			
Zandhagedis	Lacerta agilis	X		X	X	
Schildpadden						
Dikkopschildpad	Caretta caretta			X	X	X
Kemp's zeschildpad	Lepidochelys kempii			X	X	X
Lederschildpad	Dermochelys coriacea			X	X	X
Soepschildpad	Chelonia mydas			X	X	X
Tweekleppigen						
Bataafse stroommossel	Unio crassus	X		X		
Slakken						
Platte schijfhoen	Anisus vorticulus	X		X		
Kevers						
Brede geelrandwaterroofkever	Dytiscus latissimus			X	X	
Gestreepte waterroofkever	Graphoderus bilineatus			X	X	
Juchtleerkever	Osmoderma eremita			X	X	
Vermiljoenkever	Cucujus cinnaberinus			X	X	
Vliegend hert	Lucanus cervus		X			
Kreeftachtigen						
Europese rivierkreeft	Astacus astacus		X			
Vlinders						
Aardbeivlinder	Pyrgus malvae	X	x			
Apollovlinder	Parnassius apollo			x	x	
Bosparelmoervlinder	Melitaea athalia	X	x			
Boszandoog	Lopinga achine			x	x	
Bruin dikkopje	Erynnis tages	X	x			
Bruine eikenpage	Satirium ilicis	X	x			
Donker pimperlblauwtje	Maculinea nausithous	X	x	x	x	
Duinparelmoervlinder	Argynnis niobe	X	x			
Gentiaanblauwtje	Maculinea Alcon	X	x			
Grote parelmoervlinder	Argynnis aglaja	X	x			
Grote vos	Nymphalis polychloros	X	x			
Grote vuurvlinder	Lycaena dispar ssp. batava	X	x	x	x	
Grote weerschijnvlinder	Apatura iris	X	x			
Iepenpage	Satirium w-album	X	x			
Kleine heivlinder	Hipparchia statilinus	X	x			
Kleine ijsvogelvlinder	Limenitis camilla	X	x			
Kommavlinder	Hesperia comma	X	x			
Moerasparelmoervlinder	Euphydryas aurinia	X			x	

		Rode lijst	Andere soorten Wbn	HRL IV	Bern I en/of II	Bonn I
Pimpernelblauwtje	Maculinea teleius	X	x	x	x	
Sleedoornpag	Thecla betulae	X	x			
Spiegeldikkopje	Heteropterus morpheus	X	x			
Teunisbloempijlstaart	Proserpinus proserpina			x	x	
Tijmblauwtje	Maculinea arion	X		x	x	
Zilverstreephooibeestje	Coenonympha hero	X		x	x	
Veenbesblauwtje	Plebejus optilete	X	X			
Veenbesparelmoervlinder	Boloria aquilonaris	X	X			
Veenhooibeestje	Coenonympha tullia	X	X			
Veldparelmoervlinder	Melitaea cinxia	X	X			
Zilveren maan	Boloria selene	X	X			
Libellen						
Beekkrombout	Gomphus vulgatissimus	X	X			
Bosbeekjuffer	Calopteryx virgo	X	X			
Bronslibel	Oxygastra curtisii			X	X	
Donkere waterjuffer	Coenagrion armatum	X	X			
Gaffellibel	Ophiogomphus cecilia	X		X	X	
Gewone bronlibel	Cordulegaster boltonii	X	X			
Gevlekte glanslibel	Somatochlora flavomaculata	X	X			
Gevlekte witsnuitlibel	Leucorrhinia pectoralis	X		X	X	
Groene glazenmaker	Aeshna viridis	X		X	X	
Hoogveenglanslibel	Somatochlora arctica	X	X			
Kempense heidelibel	Sympetrum depressiusculum	X	X			
Mercuurwaterjuffer	Coenagrion mercuriale	X			X	
Noordse winterjuffer	Sympecma annulata braueri	X		X	X	
Oostelijke witsnuitlibel	Leucorrhinia albifrons	X		X	X	
Sierlijke witsnuitlibel	Leucorrhinia caudalis	X		X	X	
Speerwaterjuffer	Coenagrion hastulatum	X	X			
Vissen						
Beekprik	Lampetra planeri	X	X			
Beekdonderpad	Cottus rhenanus		X			
Elrits	Phoxinus phoxinus	X	X			
Gestippelde alver	Alburnoides bipunctatus	X	X			
Grote modderkruiper	Misgurnus fossilis	X	X			
Houting	Coregonus oxyrinchus			X		
Kwabaal	Lota lota	X	X			
Atlantische steur	Acipenser sturio	X		X	X	
Vaatplanten						
Akkerboterbloem	Ranunculus arvensis	X	X			
Akkerdoornzaad	Torilis arvensis	X	X			
Akkerogentroost	Odonites vernus	X	X			
Beklierde ogentroost	Euphrasia officinalis	X	X			
Berggamander	Teucrium montanum	X	X			
Bergnachtorchis	Platanthera chlorantha	X	X			
Blaasvaren	Cystopteris fragilis	X	X			
Blauw guichelheil	Anagalis arvensis ssp. foemina	X	X			
Bokkenorchis	Himantoglossum hircinum	X	X			
Bosboterbloem	Ranunculus polyanthemoss ssp. nemorosus	X	X			
Bosdravik	Bromopsis ramosa ssp. benekenii	X	X			

		Rode lijst	Andere soorten Wbn	HRL IV	Bern I en/of II	Bonn I
Brave hendrik	Chenopodium bonus-henricus	X	X			
Brede wolfsmelk	Euphorbia platyphyllos	X	X			
Breed wollegras	Eriophorum latifolium	X	X			
Bruinrode wespenorchis	Epipactis atrorubens	X	X			
Dennenorchis	Goodyera repens	X	X			
Dreps	Bromus secalinus	X	X			
Drijvende waterweegbree	Luronium natans	X		X	X	
Echte gamander	Teucrium chamaedrys ssp. germanicum	X	X			
Franjegotiaan	Gentianella ciliata	X	X			
Geelgroene wespenorchis	Epipactis muelleri	X	X			
Geplooid vrouwenmantel	Alchemilla subcrenata	X	X			
Getande veldsla	Valerianella dentata	X	X			
Gevlekt zonneroosje	Tuberaria guttata	X	X			
Glad biggenkruid	Hypochaeris glabra	X	X			
Gladde zegge	Carex laevigata	X	X			
Groene nachtorchis	Coeloglossum viride	X	X			
Groenknolorchis	Liparis loeselii	X		X	X	
Groensteel	Asplenium viride	X	X			
Groot spiegelklokje	Legousia speculum-veneris	X	X			
Grote bosaardbei	Fragaria moschata	X	X			
Grote leeuwenklauw	Aphanes arvensis	X	X			
Honingorchis	Herminium monorchis	X	X			
Kalkboterbloem	Ranunculus polyanthemoss subsp. polyanthemoides	X	X			
Kalketrip	Centaurea calcitrapa	X	X			
Karthuizeranjer	Dianthus carthusianorum	X	X			
Karwijselie	Selinum carvifolia	X	X			
Kleine ereprijs	Veronica verna	X	X			
Kleine Schorseneer	Scorzonera humilis	X	X			
Kleine wolfsmelk	Euphorbia exigua	X	X			
Kluwenklokje	Campanula glomerata	X	X			
Knollathyrus	Lathyrus linifolius	X	X			
Knolspirea	Filipendula vulgaris	X	X			
Korensla	Arnoseris minima	X	X			
Kruiptijm	Thymus praecox	X	X			
Kranskarwij	Carum verticillatum	X	X			
Kruipend moerasscherm	Apium repens	X		X	X	
Lange zonnedauw	Drosera longifolia	X	X			
Liggende ereprijs	Veronica prostrata	X	X			
Liggende raket	Sisymbrium supinum	X			x	
Moerasgamander	Teucrium scordium	X	X			
Muurbloem	Erysimum cheiri	X	X			
Naakte lathyrus	Lathyrus aphaca	X	X			
Naaldenkervel	Scandix pecten-veneris	X	X			
Pijlscheefkelk	Arabis hirsuta ssp. sagittata	X	X			
Roggelelie	Lilium bulbiferum ssp. croceum	X	X			
Rood peperboompje	Daphne mezereum	X	X			
Rozenkransje	Antennaria dioica	X	X			
Ruw parelzaad	Lithospermum arvense	X	X			

		Rode lijst	Andere soorten Wbn	HRL IV	Bern I en/of II	Bonn I
Scherpkruid	Asperugo procumbens	X	X			
Schubvaren	Ceterach officinarum	X	X			
Schubzegge	Carex lepidocarpa	X	X			
Smalle raai	Galeopsis angustifolia	X	X			
Spits havikskruid	Hieracium lactucella	X	X			
Steenbraam	Rubus saxatilis	X	X			
Stijve wolfsmelk	Euphorbia stricta	X	X			
Stofzaad	Monotropa hypopitys	X	X			
Tengere distel	Carduus tenuiflorus	X	X			
Tengere veldmuur	Minuartia hybrida	X	X			
Trosgamander	Teucrium botrys	X	X			
Veenbloembies	Scheuchzeria palustris	X	X			
Vliegenorchis	Ophrys insectifera	X	X			
Vroege ereprijs	Veronica praecox	X	X			
Wilde averuit	Artemisia campestris	X	X			
Wilde ridderspoor	Consolida regalis	X	X			
Wilde weit	Melampyrum arvense	X	X			
Wolfskers	Atropa bella-donna	X	X			
Zandwolfsmelk	Euphorbia seguieriana	X	X			
Zinkviooltje	Viola lutea ssp. calaminaria	X	X			
Zomerschroeforchis	Spiranthes aestivalis	X		X	X	
Zweedse kornoelje	Cornus suecica	X	X			
Varens en Mossen						
Geel schorpioenmos	Hamatocaulis vernicosus	X			X	
Kleine vlotvaren	Salvinia natans				X	
Tonghaarmuts	Orthotrichum rogeri	X			X	

Dennenorchis

Bijlage 3

Lijst met vogelsoorten waarvan de nesten jaarrond zijn beschermd en vogelsoorten waarvan de nesten niet jaarrond zijn beschermd maar inventarisatie wel gewenst is (LNV, 2009)¹

¹ De op het moment van gebruik van deze Gedragscode meest actuele lijst met jaarrond beschermde vogelnesten is geldig.

Nesten jaarrond beschermd	
boomvalk	ooievaar
buizerd	ransuil
gierzwaluw	roek
grote gele kwikstaart	slechtvalk
havik	sperwer
huismus	steenuil
kerkuil	wespendief
oehoe	zwarte wouw

Nesten niet jaarrond beschermd, inventarisatie wel gewenst	
blauwe reiger	ijsvogel
boerenzwaluw	kleine bonte specht
bonte vliegenvanger	kleine vliegenvanger
boomklever	koolmees
boomkruiper	kortsnavel boomkruiper
bosuil	oeverzwaluw
brilduiker	pimpelmees
draaihals	raaf
eidereend	ruigpootuil
ekster	spreeuw
gekraagde roodstaart	tapuit
glanskop	torenvalk
grauwe vliegenvanger	zeearend
groene specht	zwarte kraai
grote bonte specht	zwarte mees
hop	zwarte roodstaart
huiszwaluw	zwarte specht

Colofon

Uitgegeven door Rijkswaterstaat

Informatie:

Steunpark natuur

E-mail steunpunt-natuur@rws.nl

Telefoon 088-797 0733

Uitgevoerd door:

Reinetta Roepers, Victor Loehr,
Jacqueline Zijlmans en Eefje Bruinsma
(Rijkswaterstaat) op basis van de Gedragscodetype
Rijkswaterstaat Flora en faunawet uit 2010
(Grontmij), met ondersteuning van de
deelnemers meedenkgroep Rijkswaterstaat

Samenstelling meedenkgroep:
Annette Piepers, Marie-Anne Ampt,
Paul van Veen, Peter Meininger,
Wilfred Vrugink en Fredy Sierra Fernandez

Fotografie:

Foto pagina 4, 17 (rechts), 20: Reinetta Roepers,
pagina 11, 29 (links): Peter Meininger,
pagina 1, 8 en 35: Jacqueline Zijlmans,
pagina 41: Henk Heiligers, pagina 24:
Peter Meininger, pagina 27: Serge Bogaerts

Versie:

2^e herziene versie

Datum:

11 augustus 2017

Status:

Eindconcept

Dit is een uitgave van

Rijkswaterstaat

www.rijkswaterstaat.nl
0800 - 8002

april 2018 | ZN0618ZB107